

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний аграрний університет
Факультет менеджменту та права

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри адміністративного
менеджменту та альтернативних джерел енергії
д.е.н., професор _____ Калетнік Г.М.
« » листопада 2019 р.

**ОРГАНІЗАЦІЯ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ У
ВИРШЕННІ ПИТАНЬ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ**
(за матеріалами Джулинської ОТГ)
281– ДР 124 з 31.05.19

Студент випускник

_____ Григор'єва В. В. _____

(підпис,

ПІБ)

Керівник дипломної роботи,
к.е.н. доцент

_____ Колесник Т.В. _____

(підпис,

ПІБ)

Вінниця 2019 р.

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний аграрний університет
Факультет менеджменту та права

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Кафедра адміністративного
менеджменту та альтернативних джерел енергії

«Затверджую»

Завідувач кафедри адміністративного
менеджменту та альтернативних джерел енергії

д.е.н., професор _____ Калетнік Г.М.

«31» травня 2019 р.

ЗАВДАННЯ
на дипломну роботу

Григор'євій Віталіні Володимирівні
(ПІБ)

Тема роботи: Організація участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку (за матеріалами Джулинської ОТГ) _____

Затверджена наказом ректора від « 31» травня 2019 р. № 124 з _____

Термін здачі студентом завершеної роботи на кафедру до 25.11.2019 р. _____

Вихідні дані до роботи: фінансова та статистична звітність Джулинської сільської ради, рішення про створення ОТГ, Статут установи, штатний розпис, форма 1 «Баланс», форма 2 – «Фінансові результати», форма 1-ПВ «Звіт з праці», форма 2-ПВ «Звіт про кількість працівників, їхній якісний склад та професійне навчання», періодичні видання, підручники, посібники, Інтернет-ресурс _____

Перелік питань, що розробляються в роботі: Розділ 1. Теоретико – методологічні аспекти діяльності територіальної громади; Розділ 2.

Організаційно – економічна характеристика Джулинської об'єднаної територіальної громади; Розділ 3. Шляхи вдосконалення участі територіальних громад у вирішенні питань місцевого розвитку.

Перелік ілюстративного матеріалу (таблиці, схеми, графіки та ін.): _____

9 таблиць - ,7 рисунків – , додатки

Календарний графік роботи

Етапи виконання роботи	Дата виконання етапу	Відмітка про виконання
РОЗДІЛ 1. Теоретико – методологічні аспекти діяльності територіальної громади		
РОЗДІЛ 2. Організаційно – економічна характеристика Джулинської об'єднаної територіальної громади		
РОЗДІЛ 3. Шляхи вдосконалення участі територіальних громад у вирішенні питань місцевого розвитку		
Висновки, список використаних джерел, додатки		

Керівник дипломної роботи _____
(підпис, ПІБ)

Колесник Т.В.

Завдання до виконання прийняв _____
(підпис, ПІБ)

Григор'єва В.В.

Дата отримання: «31» травня 2019 р.

РЕФЕРАТ

Тема: «Організація участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку» (за матеріалами Джулинської ОТГ)

Дипломна робота: 96 с., 7 рисунків, 9 таблиць, 84 літературних джерела.

Об'єкт дослідження: Джулинська об'єднана територіальна громада.

Метою роботи є дослідження і обґрунтування теоретичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо поліпшення організації участі Джулинської територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку.

Завданням роботи є:

- розглянути та конкретизувати понятійно - категорійний апарат, що складає зміст механізму участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку, уточнити сутність понять “місцевий розвиток”, “участь територіальних громад у місцевому розвитку” та “громадське самоврядування”;

- узагальнити кращий зарубіжний досвід організації участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку з метою визначення та адаптування його позитивних рис до українських реалій;

- дослідити науково-теоретичні основи здійснення аналізу нормативно-правового забезпечення участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку для виокремлення проблемних аспектів його застосування;

- запропонувати концептуальну модель організації участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку в Джулинській ОТГ;

- розробити та внести практичні рекомендації, щодо організації участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку,

Для розв'язування поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: системний, історичний, компаративний, формально-юридичний, статистичний аналіз, методи класифікації та синтезу.

Інформаційною базою дипломної роботи є нормативно-правові документи, статистичні збірники, фінансова документація Джулинської ОТГ, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Стратегічною метою реформування системи публічної влади в Україні є реалізація процесу децентралізації з передачею не лише повноважень органам місцевого самоврядування, а й ресурсів на рівень територіальних громад із урахуванням принципів, що закладені в Європейській хартії місцевого самоврядування та Законі України “Про місцеве самоврядування в Україні”.

В Україні сформовано нормативно-правову базу для впливу громад на місцеву владу, але вона потребує вдосконалення, з огляду на це й у контексті реформи місцевого самоврядування набувають вагомості дослідження, пов'язані з методологією прямої участі територіальних громад та її мешканців у вирішенні питання місцевого розвитку, особливо в частині їх солідаризму з органами місцевої влади.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	9
1.1. Проблематика організації діяльності територіальної громади в наукових працях українських і зарубіжних учених.....	9
1.2. Територіальна громада в системі територіального управління місцевим розвитком.....	17
1.3. Організаційно – правові засади участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку.....	24
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖУЛИНСЬКОЇ ОБ’ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	31
2.1. Загальна характеристика громади.....	31
2.2. Організаційно-управлінська структура Джулинської об’єднаної територіальної громади	38
2.3. Основні аспекти залучення громадян до вирішення питань місцевого значення в Джулинській об’єднаній територіальній громаді....	45
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ.....	53
3.1. Участь громади у розвитку бізнесу на території Джулинської об’єднаної територіальної громад.....	53
3.2. Напрями активізації участі територіальної громади у вирішенні питань стратегічного розвитку.....	62
3.3. Адаптація зарубіжного досвіду щодо організації участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку в Україні.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Однією з найбільш актуальних потреб сучасного українського суспільства є сталий розвиток територіальних громад, розташованих в малих містах і сільській місцевості. Дослідження останніх років, а також дані державної статистики свідчать про скорочення чисельності сільського населення і малих міст за рахунок міграції його у великі індустріальні центри України, а також за кордон, основна причина такої ситуації полягає в тому, що люди не мають можливості на місцях задовольнити свої життєво важливі потреби у працевлаштуванні, отриманні медичної та соціальної допомоги, в якісному навчанні та вихованні дітей і молоді, тобто в тому, що стосується їх благоустрою та соціалізації.

Рішенням даних проблем на локальному рівні займаються органи місцевого самоврядування. Однак відомо, що людина, якій делеговані повноваження, ніколи не буде більше зацікавлена в правильному їх використанні, ніж пересічний громадянин, тому розвиток місцевої громади та її поліпшення – це продукт участі та роботи самих громадян, іншими словами: ефективність вирішення місцевих проблем значно підвищується, якщо в цьому процесі беруть добровільну участь і пересічні громадяни.

Зарубіжний і вітчизняний досвід свідчить про те, що без участі громадян регіональна політика перетворюється в байдуже «управління територіями», для того, щоб забезпечити реалізацію демократичних стандартів громадської участі, держава має створити умови для активної участі громадськості у виробленні державної політики. Відповідно необхідно виробити ефективні механізми інформування громадськості про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тим самим сприяючи її участі у виробленні, обговоренні та прийнятті як загальнодержавних рішень, так і рішень на рівні територіальної громади, а також у здійсненні контролю за їх реалізацією. Та незважаючи на це, досвід розвинутих демократій та вимоги часу переконують всіх, що явище та процес

громадської участі – це необхідний, корисний та вкрай важливий механізм позитивного впливу громадськості на діяльність влади в державі в інтересах громадян. З іншого боку, громадська участь – це джерело додаткового інтелектуального ресурсу для публічної влади і тому є корисною і потрібною також і для неї (звичайно, у разі усвідомлення посадовими особами цього незаперечного факту).

Зрозуміло, що в Україні публічній владі та інститутам громадянського суспільства ще потрібно пройти тернистий шлях розумного та усвідомленого запровадження взаємовигідних механізмів громадської участі, які допоможуть провести глибокі системні реформи в Україні на благо людини та територіальних громад.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1. Проблематика організації діяльності територіальної громади в наукових працях українських і зарубіжних учених

Вирішення багатьох проблем у теорії та практиці публічного управління, в тому числі й місцевого самоврядування, пов'язано з дослідженням організаційних та функціональних проявів життєдіяльності людини за місцем її проживання. Зовнішньо формальним виразником самоврядування мешканців населених пунктів виступають територіальні громади (ТГ) – первинні суб'єкти публічної влади на місцевому рівні. Вони є основою інституту місцевого самоврядування та базовим інститутом народовладдя в Україні. Від демократичності розвитку територіальна громада залежить майбутнє України як молодій європейській демократичній країні зі зрілим громадянським суспільством [14].

Проблематика організації діяльності територіальна громада досліджувалась у наукових працях багатьох українських та зарубіжних учених. Саме визначення «територіальна громада» як у дослідженнях вітчизняних учених, так і в чинному законодавстві характеризується різними методологічними підходами та ознаками. Вітчизняні науковці при визначенні територіальна громада оперували різною термінологією : «територіальний колектив громадян», «населення адміністративно-територіальної одиниці», «громадяни, що проживають на певній території», «територіальна самоорганізація громадян», «місцеве співтовариство» тощо [14; 40; 47].

Поняття територіальна громада пройшло багатовікову еволюцію і має різноманітні тлумачення. В українській дійсності науковці, в основному, орієнтуються на конституційне визначення ТГ. Відповідно до КУ, «місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села або добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища і

міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах КУ і ЗУ)» [75, с. 86; 91].

Вітчизняні науковці В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький вважають достатньо вдалим визначенням ТГ, що була розроблена на рівні законопроектних праць та вміщена в проекті ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 року). Тут територіальна громада визначалася «як спільнота громадян України, жителів села, селища і міста або добровільного їх об'єднання в загальну громаду, що має спільну комунальну власність, а також спільні інтереси» [15].

Оскільки місцеве самоврядування виступає, перш за все, як вияв самоорганізації, самодіяльності, самодисципліни громадян (жителів певної території), то його формування як цілісної системи в рамках усього товариства за необхідністю має відбуватися в першу чергу на базовому рівні – у її нижчих рівнях, тобто первинних осередках.

У західних соціологічній та правовій доктринах дослідженню місцевих співтовариств (ТГ) приділялася серйозна увага, що пояснюється функціонуванням демократичної системи МС і зростанням ролі локальної демократії в інтеграційних процесах цих країн.

У 1955 році, опрацювавши та провівши аналіз 94-х визначень територіальних співтовариств, учений Дж. Хіллер дійшов висновку, що, не акцентуючись на наявних розбіжностях, у більшості з них важливими є такі ознаки : соціальна взаємодія, територія і загальний зв'язок (зв'язки) [252, с. 778]. Пізніше інший зарубіжний дослідник К. Іонассен виявив у різних визначеннях місцевих співтовариств значний збіг інших структурних елементів: 1) населення; 2) територіальна база; 3) спільність культури і соціальної системи, що інтегрують діяльність його членів; 4) взаємозалежність спеціалізованих частин співтовариства та поділ праці в ньому; 5) усвідомлення мешканцями співтовариства єдності і належності до нього; 6) діяльність на корпоративній основі для вирішення місцевих проблем і усвідомлення цієї можливості [54, с. 20 -21].

На думку вітчизняного науковця-правника О. В. Батанова, що акумулює висловлені в конституційно-правовій літературі точки зору відносно цього терміну, територіальна громада – це первинний суб'єкт МС, що складається з фізичних осіб – жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), які постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані індивідуально-територіальними зв'язками системного характеру. У цьому визначенні відображена переважно аксіологічна та соціально-політична природа муніципальної влади [14, с. 52-57].

У монографії О. Батанова «Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні» розкривається процес «формування системи МС, конституювання ТГ як її первинного суб'єкта активізує глибинні процеси політичної і соціально-економічної реновації суспільства і держави, що є об'єктивною і тому неодмінною передумовою та вагомим чинником процесу реформування, який відбувається в нашій країні та має на меті побудову демократичної, правової та соціальної держави. Така об'єктивація викликана тим, що, по-перше, в МС включені всі громадяни України – жителі певних АТО, а по-друге, всі реформи, які здійснюються в Україні – політична, економічна тощо – або безпосередньо здійснюються на місцях, або мають вихід на локальний рівень».

Таким чином, на думку О. Батанова, місцеве самоврядування, «відображаючи політичні, географічні, соціально- економічні, національно-культурні та інші особливості різних територіальних одиниць, сприяє набуттю ними своєї індивідуальності, посилює почуття належності людини до певної ТГ, має стратегічне значення в процесі соціальної інтеграції та політичної мобілізації суспільства» [14].

Як комплексне визначення вищенаведених прикладів територіального колективу можна охарактеризувати схему, дану В.А. Гошовської, що визначає територіальний колектив як соціальну спільноту, яка складається в межах спільного проживання громадян, що має своєю основою суспільно необхідну, соціально зумовлену діяльність, здійснювану групою людей, об'єднаних інтересами в політичній, соціально-економічній і культурно- побутовій життя [30, с. 86] (рис 1.1).

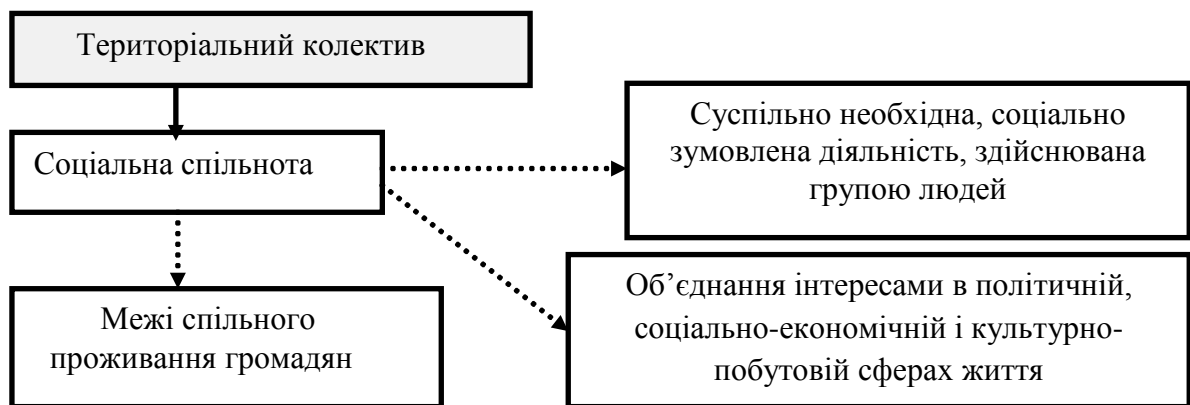

Рис. 1.1 Характеристика територіального колективу Гошовською В.А. [30]

На її думку територіальний колектив – це «об'єднання людей за місцем проживання з багатьма формальними, безособистісними і неформальними, особисто забарвленими зв'язками між ними». При цьому, оперуючи такими категоріями, він звертає увагу на доцільність «ціннісно - емоційної сторони правового регулювання, використання її, адресуючись не тільки до свідомості, але й до почуттів людей» [30, с. 49].

Науковець В. Куйбіда звертає увагу на те, що у практиці місцевого самоврядування виникають «питання, на які чинні закони не дають відповіді: якщо місцеве самоврядування має право, а не обов'язок, то чи може територіальна громада скористатися цим правом частково? Як тоді бути з власними функціями? Адже в такому разі єдиним органом, який може їх виконувати, є держадміністрація, що суперечить логіці, а якщо ТГ

відмовилася повністю від свого права на самоврядування, то чи повинна вона влитися в іншу ТГ? Якщо так, то при чому тут референдум? Зрештою, якщо кілька територіальна громада об'єдналися, то межі нового утворення встановлюються автоматично, чи ж однаково потрібне рішення Верховної Ради України: адже тільки вона може міняти АТУ держави?..» І не менш принципове питання, яке розглядає В. С. Куйбіда – поширення принципу повсюдності на МС. «Як забезпечити рівні можливості для різних територіальних громад, якщо вже ми їх ввели в систему МС, на відміну від інших європейських країн? Чи є правильним людину ховати за ТГ, знищуючи іноді приватну ініціативу та індивідуальність» [57].

У межах територіальної громади місцеві інтереси домінують над глобальними, відомчими та вузькопрофесійними. Ефект від такого об'єднання сильніший, ніж від механічного поєднання зусиль роз'єднаних індивідів, оскільки в рамках такої спільноти відбувається не тільки поєднання спільних зусиль в єдине ціле, а й спеціалізація окремих її членів для виконання професійних функцій, починаючи від господарських і завершуючи управлінськими. Інтеграція людей у територіальній громаді з метою спілкування, виховання, виробництва тощо має природний характер, відбувається на добровільній, свідомій основі, із врахуванням уявлень, побажань, мотивів, прагнень кожної людини або більшості людей.

Ознакою територіальної громади є соціально-демографічна взаємодія, тобто сусідські відносини, спільні правила та норми поведінки, відчуття належності та співпричетності до подій у громаді, психологічна ідентифікація інтересів людини з інтересами спільноти, єдиними морально-етичними цінностями. Лише подібне соціальне сполучення у верствах населення дає можливість зрозуміти таку соціальну кумуляцію, а звідси і соціальну спрямованість, зміст муніципальної діяльності територіальної громади [57, с. 52-57] (рис. 1.2).

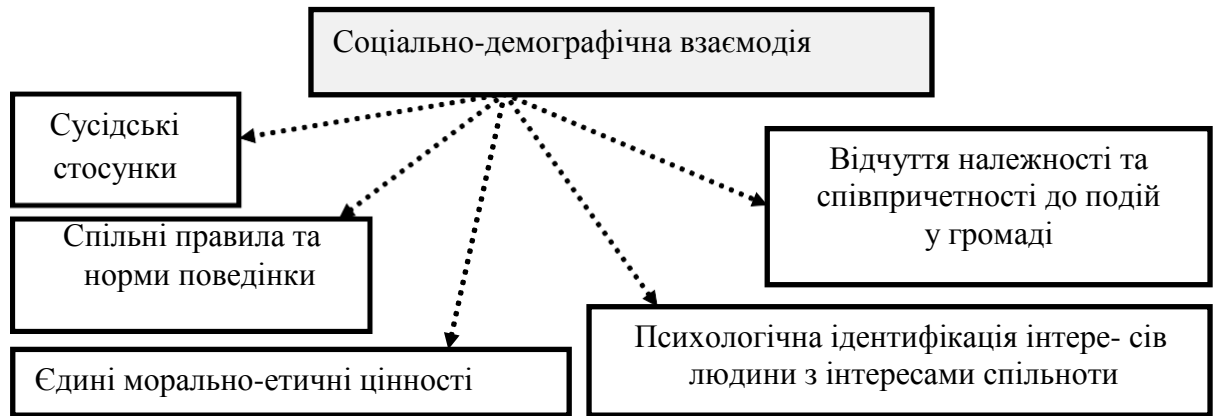

Рис. 1.2 Структура соціально-демографічної взаємодії територіальної громади [57]

Вітчизняний учений М. О. Баймуратов пропонує розглядати територіальну громаду (місцеву спільноту) як «сукупність фізичних осіб, що постійно мешкають на відповідній території та пов'язані між собою територіально-особистими зв'язками системного характеру» [10, с. 102].

Слід зазначити, що більшість авторів уникають характеристики основних ознак ТГ. Здебільшого ці проблеми розглядалися зарубіжними науковцями. Так, наводячи приклади процвітаючих місцевих ком'юніті (*громад* – авт.) в Італії, Р. Патнем акцентує увагу на таких характеристиках: активне залучення громадян до процесу вирішення громадських проблем; довіра одне до одного, аби діяти без упередженості та підкорятися виключно закону; горизонтальна, а не ієрархічна організованість соціальних та політичних мереж; цінування в таких «громадянських ком'юніті» солідарності, громадської участі та невідступності (рис 1.3).

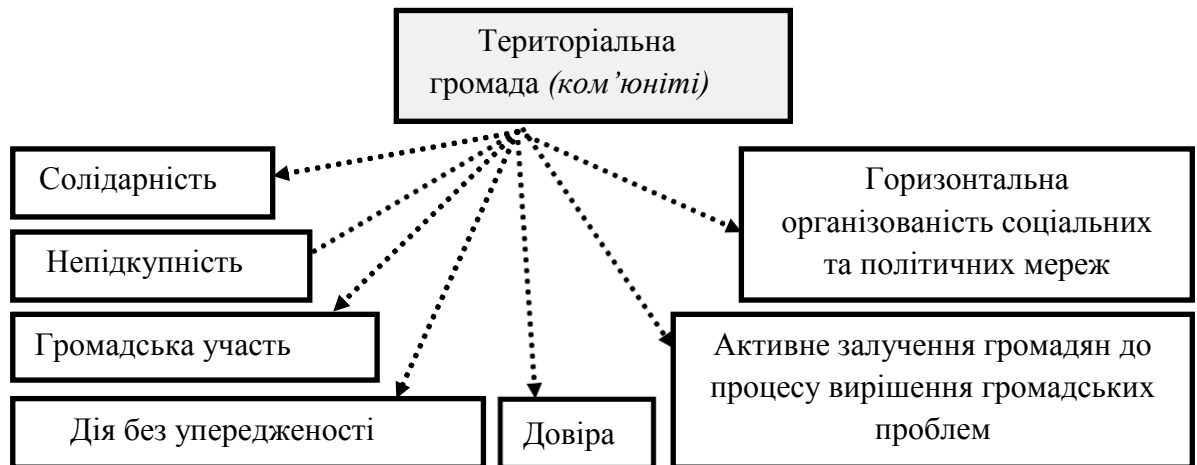

Рис. 1.3 Характеристика основних ознак територіальної громади за А.А. Попок [75]

Так, якісний підхід описує спільноту як місце. Розглядаються, наприклад, питання якості життя (забезпеченість житлом та його якість, стан шкіл, якість освіти тощо), соціальний мікроклімат. Екологічний підхід передбачає вивчення спільноти як певної спільноти у природно-географічному просторі (просторове розміщення, вплив природних факторів на характер діяльності та зворотний вплив, взаємозв'язки всередині спільноти та з іншими спільнотами тощо). Етнографічний підхід передбачає вивчення спільноти як певного способу життя, при цьому акцент робиться на описуванні загальних культурних характеристик, культурного простору, а не тільки демографічних, економічних або географічних параметрів. Соціологічний підхід розглядає спільноту як соціальну систему та описує соціальні відносини, типові для певних груп та більш великих соціальних утворень як усередині спільноти, так і у відносинах із зовнішнім середовищем. Економічний підхід вивчає взаємозв'язки різних секторів економіки, домогосподарств і підприємств, описує професійний склад населення та робочі місця, розглядає джерела, розподіл та динаміку доходів, вивчає ресурси (природні, фінансові, людські, управлінські тощо), які має спільнота [18, с. 71].

Професор М. О. Баймуратов, аналізуючи вітчизняне законодавство про

МС, виокремлює такі характерні ознаки ТГ: 1) територіальна, яка пов'язується з «дислокацією» МС на рівні села, селища, міста як територіальної основи муніципальної демократії; 2) інтегративна, за якою ТГ виникає на основі об'єднання всіх жителів, які мешкають на певній території, незалежно від того, чи є вони громадянами даної держави (особи без громадянства, які постійно мешкають на певній території) [7].

Виходячи з проведеного аналізу різних підходів, науковці та практики виокремлюють основні ознаки територіальних громад, що знайшли закріплення в законодавстві України. Зокрема, це ознаки:

1) територіальна: спільне проживання осіб (жителів), які входять до громади на певній території (у межах певної території – села, селища, міста, ч. 1 ст. 140 КУ) [11];

2) інтегративна: ТГ виникає на основі об'єднання всіх жителів, що мешкають на певній території, незалежно від того, чи є вони громадянами даної держави. Можливе включення до ТГ біженців, переміщених осіб та осіб без громадянства. [65];

3) інтелектуальна: в основі конституювання ТГ лежать спільні інтереси жителів, що мають специфічний характер і виявляються у вигляді широкого спектру системних індивідуально-територіальних зв'язків, що виникають між ними [11];

4) майнова: ТГ є суб'єктом права комунальної власності (їй належать рухоме й нерухоме майно, прибутки місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що перебувають у власності відповідних ТГ [11];

5) фіскальна: члени ТГ є платниками місцевих податків і зборів (ст. 67 КУ; статті 4, 6,15 ЗУ «Про внесення змін у Закон України «Про систему оподаткування» від 18 лютого 1997 року).

Нині триває процес активного реформування територіальних громад (процес децентралізації), що передбачає передачу повноважень та бюджетних надходжень від державних органів влади до органів місцевого самоврядування. Метою реформи місцевого самоврядування є, передусім,

забезпечення його спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого розвитку та значення – тобто, йдеться про наділення територіальних громад більшими ресурсами та про мобілізацію їхніх внутрішніх резервів [20].

Новітній процес розвитку ТГ у незалежній Україні вступив у динамічну фазу забезпечення її спроможності та дієвості на умовах дотримання вимог ЄС, що обумовлено євроінтеграційними процесами у державі та визначення територіальна громада сьогодні набирає значення не як територіальна спільнота, а вже як самоврядна територія базового рівня.

1.2. Територіальна громада в системі територіального управління місцевим розвитком

Особливістю територіальної громади є те, що вона одночасно виступає як об'єктом, так і суб'єктом територіального управління, який продукує місцевий розвиток як безперервний процес створення максимально комфортних умов проживання представників громади та привабливості території де вони проживають – у цьому проявляється її феноменальність у контексті територіального управління.

Представники органів місцевого самоврядування досить часто схильні ототожнювати місцевий розвиток лише з розвитком місцевої економіки. Економічний розвиток у широкому розумінні загально визначається як довготривалий процес змін у економіці, який охоплює як кількісні (економічний ріст), так і якісні зміни (соціально-економічний прогрес), у результаті яких зростає добробут суспільства[40].

Якість життя людей кожної країни визначається загальною ситуацією в ній та рівнем розвитку тієї конкретної місцевості, де вони мешкають. Місцевий розвиток залежить від рішень і дій влади на центральному рівні, але ключову роль відіграють саме основні зацікавлені сторони місцевих громад: ОМС, місцевий бізнес і суспільство, тобто люди, які належать до цих місцевих

громад. Досвід розвинених країн з найвищим рівнем якості життя найширших верств населення однозначно свідчить про те, що місцевий розвиток потребує активної участі та співпраці всіх трьох секторів. Активна громада, яка бере безпосередню участь і в прийнятті рішень щодо основних питань місцевого розвитку, і в реалізації суспільно важливих проектів та ініціатив, – запорука успішного розвитку на місцях, справжньої щоденної демократії, свідомого громадянського суспільства.

У більшості територіальних громад України питання місцевого значення вирішуються неналежно, а якість і доступність публічних послуг, що надаються на місцевому рівні, викликають невдоволення більш ніж 50% споживачів [32]. Рівень розвитку та якість життя в різних регіонах і населених пунктах дуже неоднорідний – не лише якість, а й кількість ключових публічних послуг часто недостатні. Це поєднується із певним занепадом матеріальної інфраструктури, що залишилася в спадок із радянських часів, особливо об'єктів соціального призначення.

Хоча наразі у малих містах і селах проживає близько 60% населення країни, у більшості малих місцевих громад переважають негативні демографічні тенденції. Активна частина населення мігрує в більші міста, у розвиненіші регіони та навіть інші країни. Основна причина – відсутність у людей змоги задовольнити свої основні потреби, недоступність або низька якість базових публічних послуг, брак достатніх і різноманітних джерел доходів, відсутність соціальної інфраструктури, а також перспектив поліпшення ситуації. За таких умов мешканці багатьох місцевих громад України розуміють, що лише чекати поліпшення ситуації і від центральної, і від місцевої влади марно, і зайняли активну позицію у вирішенні спільних питань через самоорганізацію та співпрацю з іншими секторами, зокрема, місцевою владою та бізнесом[50].

Підґрунтям для таких процесів стали історичні традиції, обмін досвідом усередині країни та з громадами й регіонами інших країн. Велику роль у підтримці та поширенні такої активізації громад зіграли проекти міжнародної

технічної допомоги. Найчастіше таке об'єднання та самоорганізація відбуваються навколо ідей щодо реабілітації або створення об'єктів місцевого значення, які відповідають потребам більшості членів громади: наприклад, ремонт місцевої поліклініки чи даху на багатоквартирному будинку, встановлення металопластикових вікон у дитячому садку, будівництво водопроводу тощо. У громаді створюється організація чи ініціативна група, яка залучає більшість членів громади до визначення пріоритету, розробляє проект, збирає та залучає кошти, використовує їх на придбання потрібних для реалізації проекту товарів, послуг і робіт, займається утриманням об'єкта надалі самостійно або разом із партнерами. Частину витрат бере на себе громада, члени громади також виконують принаймні частину робіт. До цього процесу часто долучають іншу форму громадського впливу – бюджет участі (партисипативний бюджет), що формується шляхом обговорення та спільного визначення пріоритетів розвитку громади її мешканцями [18].

Таким чином, завдяки спільним діям не дуже заможні громади можуть досягти суттєвого поліпшення ситуації з наданням тих чи інших видів послуг та якості їхнього життя загалом. У членів таких громад якісно змінюється ставлення і до власного життя та перспектив, і до інших членів громади, місцевої влади, бізнесу, міжнародних та інших партнерів. Це однозначно свідчить на користь того, що влада на всіх рівнях в Україні має сприяти цим процесам [13].

Наявність інституцій місцевого розвитку є однією з ключових передумов екстенсивного розвитку територій у сучасному світі. Вони можуть мати різні організаційно-правові форми і напрями діяльності. Головною спільною характеристикою інституцій місцевого розвитку є спрямованість на активізацію економічного розвитку території шляхом ефективного управління розвитком внутрішнього потенціалу, залучення ресурсів, що необхідні для місцевого розвитку, ззовні. Ці інституції є складовою системи

місцевого економічного розвитку, а їхня сутність прямо залежна від цілей, завдань і особливостей місцевого економічного розвитку [73].

Виходячи з ключових елементів, що складають поняття «місцевий економічний розвиток», науковці та практики виокремлюють риси інституцій місцевого розвитку : місцевий контекст – діяльність інституцій місцевого розвитку, спрямована на максимальне залучення внутрішнього потенціалу території з метою забезпечення оптимального використання місцевих ресурсів із урахуванням пріоритетів загальнонаціональної політики розвитку; економічна спрямованість – інституції місцевого розвитку покликані сприяти економічному розвитку шляхом підтримки підприємницької ініціативи та полегшення доступу підприємців до ринків; орієнтація на розвиток – метою діяльності інституцій місцевого розвитку є, зокрема, покращення якості життя мешканців відповідної території шляхом сприяння створенню робочих місць, збільшенню обсягів виробництва і доходів, зміцненню соціального капіталу тощо. Інституції місцевого розвитку є своєрідними локалізованими форумами, що надають можливість представникам публічного і приватного секторів вести рівноправний діалог, визначати та просувати спільні інтереси в процесі місцевого економічного розвитку, спільно координувати розробку та реалізацію стратегій, програм, планів місцевого економічного розвитку [73].

З огляду на специфіку свого організаційно-правового статусу та участь в управлінні інституціями місцевого розвитку представників різних секторів, вони якнайбільше відповідають сучасному розумінню місцевого економічного розвитку як процесу, в якому громадськість, бізнес та партнери з неурядового сектору працюють колективно над формуванням кращих умов для економічного зростання і створення нових робочих місць [26].

Розуміння того, що людина є відповідальною за результати своєї діяльності, висуває підвищені вимоги до рівня суб'єктивного фактора в цілому; на перший план виступають професійні, організаційні, моральні й духовні якості особистості. Вирішального значення набувають її

самопізнання і самосвідомість, визначення механізмів регулювання і саморегулювання духовної сфери, оволодіння знаннями функціонування інтелекту, установлення контролю за результатами своєї діяльності [19, с. 20].

Місцеве самоврядування привчає людей до відповідальності, формуванню громадянської політичної культури і нового типу особистості – активної, ініціативної, такої, що не сподівається цілком на державу, більшою мірою прихильної до цінностей свободи [82]. На таких цінностях і будується вплив громади на місцевий розвиток – коли не лише обрані органи місцевого самоврядування, а громадяни безпосередньо визначають його напрями і перспективи розвитку та долучаються до реалізації поставленої мети і одноосібно та колективно.

На сьогоднішній день, відбувається трансформація теорії та практики розвитку територіальних громад через активну участь у вирішенні місцевих справ їхніх мешканців через пряму участь у процесах управління місцевим розвитком, тому варто зазначити, що термін «місцевий розвиток» фактично тотожний терміну «розвиток територіальної громади». Спочатку розглянемо низку ключових концепцій у західній науковій думці, які відображають ставлення до територіальних громад, її розвитку (рис.1.4).

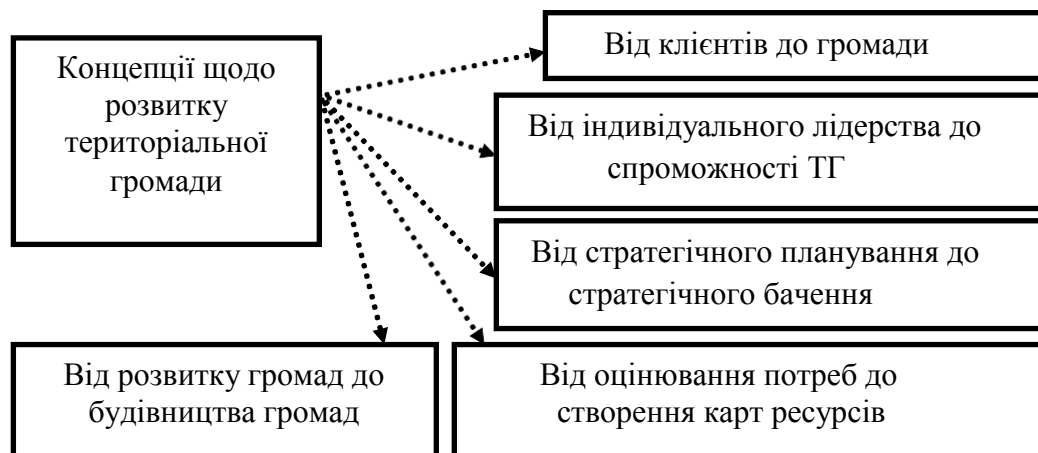

Рис. 1.4 Ключові концепції західної наукової думки щодо розвитку територіальної громади

1. Від розвитку громад до будівництва громад, ця модель припускає постійне керівництво, втручання експертів та спеціальних органів для забезпечення відповідної траєкторії розвитку. Існує тенденція ототожнення понять «розвиток» та «економічний розвиток», усіма ж іншими складовими нехтують. «У деяких випадках, розвиток громади розглядається як синонім економічного розвитку і описує діяльність, спрямовану на залучення й поширення бізнесу в слабких районах». Будівництво громад демонструє картину безупинне поліпшення умов життя зусиллями місцевих мешканців, це новий підхід, який виник для допомоги вирішувати проблеми та використовувати можливості як у збіднілих міських районах, так і в сільській місцевості.

2. Від оцінювання потреб до створення карт ресурсів, передбачає слабкі сторони підходу «оцінювання потреб» у розвитку територіальної громади на прикладі міських районів, така методологія оцінки потреб базується на визначенні запитів громади та формуванні переліку питань, які треба вирішити, визнання потреб пріоритетними тільки посилює занепокоєння та надію мешканців на те, що хтось за них владнає ці питання, а саме, якщо «традиційний» шлях базується на виявленні таких проблем, як безробіття, злочинність, розлучення, брак житла, дитяча жорстокість, неписьменність тощо, то підхід оцінювання потреб виявляє «приховані» ресурси громади – молодь, люди з особливими потребами, церкви, школи, парки, бізнес, бібліотеки, клуби, лікарні та інше.

3. Від клієнтів до громадян, це коли в центрі уваги знаходяться жителі населених пунктів та їхні потреби, члени громади постають клієнтами, які потребують спеціальних установ для задоволення своїх потреб. За такого підходу члени територіальної громади бачать себе «...людьми з особливими потребами, вирішуваними ззовні (громади), таким чином, поступово вони стають споживачами без будь-яких стимулів бути виробниками. Громадяни формують соціальне партнерство, яке базується на тому, що саме кожен із членів громади може внести для досягнення спільної мети, що він може

запропонувати для співпраці, тоді як жителі прагнуть залишитися такими, що потребують допомоги та залучення спеціальних установ для задоволення їхніх потреб.

4. Від індивідуального лідерства до спроможності територіальної громади. Поняття «лідер» передбачає залучення до керівництва лише тих, хто має чи бажає зайняти позицію формального лідера, залишаючи поза увагою решту індивідумів, які забезпечують рушійну силу для своїх територіальних громадах. Аналіз літератури свідчить, що розвиток лідерства змінюється розвитком спроможності територіальної громади, як цілого, оскільки це сприяє виробленню колективного бачення майбутнього, особистості, які навіть не уявляли себе в такій ролі, вивчають навички керівництва і діють як лідери через асоціації, що приносить користь територіальній громаді. [81, с. 23-45].

Основні складові спроможності ТГ : громадська участь, лідерство, потужні соціальні мережі, здатність ясно сформулювати цінності, сенс історії, сенс громади, критичне осмислення, здатність внести ресурси, навички і спроможності застосувати владу. Під ресурсами розуміють фінансові та людські ресурси, інфраструктуру, можливості індивідумів та організацій, відносини між людьми, зв'язки між організаціями, доступ до послуг.

5. Від стратегічного планування до стратегічного бачення, передбачає визначати потреби територіальної громади та здійснювати зв'язки з органами місцевого самоврядування, будувати стратегічні плани, щоб отримати фінансування від уряду, тому місцеві органи влади повинні ретельно займатися стратегічним розробленням, такий стрімкий розвиток повинен сприяти поліпшенню умов життя зусиллями місцевих мешканців, органами місцевої влади та держави.

Підсумовуючи, відзначаємо, що у системі місцевого управління, представники територіальної громади розглядаються як партнери місцевих органів влади, що призводить до усвідомлення місцевими мешканцями своєї

відповідальності за стан справ у відповідному населеному пункті, активізації їхньої самоврядної активності в різних формах, створення конструктивного діалогу з органами місцевої влади, підвищення ефективності вирішення питань місцевого значення.

1.3 Організаційно – правові засади участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку

Організаційно-правові засади участі мешканців територіальних громад у місцевому розвитку здійснюються, зазвичай, через механізми прямої та безпосередньої демократії на місцевому рівні. Формами такої демократії є (місцеві вибори, місцеві референдуми, збори громадян, громадські слухання, громадські ініціативи тощо) які в українському суспільстві набирають дедалі більшої уваги і впливу, адже європейський вектор розвитку суспільства передбачає якраз посилення цих форм прямої демократії та активізації участі мешканців громад у житті самих ТГ є запорукою їхнього розвитку, а байдужість громадян породжує певні стагнаційні процеси. В Україні розпочались процеси децентралізації як початковий етап реформування всієї системи публічної влади, що передбачає формування нових, більш спроможних територіальних громад, яким, можна було б віддати всі, колись делеговані органам державної виконавчої влади, повноваження щодо місцевого розвитку, тому активізація форм прямої демократії на місцевому рівні є давно на часі – сприятиме максимальному залученню громадян до вирішення питань щодо привабливості і комфортності їхнього проживання у ТГ [42].

Тому, «організаційно – правові засади участі ТГ» у різних формах прямої демократії, на нашу думку, – це правила, методи та способи й механізми, що виникли історично, але в процесі розвитку державності були закріплені нормативно-правовими або іншими підзаконними актами, які забезпечували реалізацію права громадян (чи їх об'єднань) на участь в управлінні (або на

управління) місцевими справами ТГ, фактично запроваджує народовладдя на місцевому рівні. Серед основних «форм прямої демократії» виокремлюють, перш за все, місцеві вибори та референдуми, а серед інших форм називають загальні збори громадян за місцем проживання, індивідуальні та колективні письмові звернення, опитування і анкетування з питань місцевого самоврядування, громадські експертизи, громадські слухання тощо [78].

Пряма демократія – це безпосередня участь громадян у вирішенні державних і місцевих справ (прийняття рішення на референдумі, вирішення питань на загальних зборах тощо). Демократичність держави і суспільства насамперед визначається рівнем розвитку народовладдя, наскільки реально існуючі процедури виявлення і здійснення волі народу впливають на управління державними та суспільними справами. Пряма демократія, означає порядок, за яким рішення ухвалюються шляхом безпосереднього, конкретного виявлення волі та думки всіх громадян. Під «нормативно-правовим забезпеченням прямої демократії» розуміємо законодавчо встановлені механізми та процедури забезпечення народного волевиявлення, що здійснюється через конституційні норми та законодавчі акти парламенту – у нашому випадку, ВРУ.

Проблеми здійснення народного волевиявлення на місцевому рівні активно досліджувались через місцеві вибори та референдуми, опитування мешканців територіальних громад, громадські ініціативи та збори громадян за місцем їхнього проживання.[49].

Місцеві вибори є найбільш поширеною формою прямого народовладдя, яка застосовується більшістю країн світу, як спосіб формування парламентських структур вони були закріплені вже в перших конституціях Європи. Через місцеві вибори народ обирає своїх представників, наділяє їх мандатом на здійснення відповідних повноважень, вибори, як демократична форма обрання представників народу, забезпечуються легітимність, стабільність, поступовість і наступність публічної влади.

Можливість вирішення питань місцевого значення референдумом постає важливим фактором забезпечення дієвості інших форм громадської активності, але видається спірним проведення на місцевому рівні консультативних референдумів, як це передбачено статутами окремих обласних центрів. Проведення референдумів має бути: правом територіальної громади, яке вона може реалізувати достатньо самостійно, бажання обраних нею органів та посадових осіб, засобом участі громади у вирішенні питань місцевого значення, особливо тих, які не можуть або не хочуть вирішувати обрані нею самоврядні інституції [33].

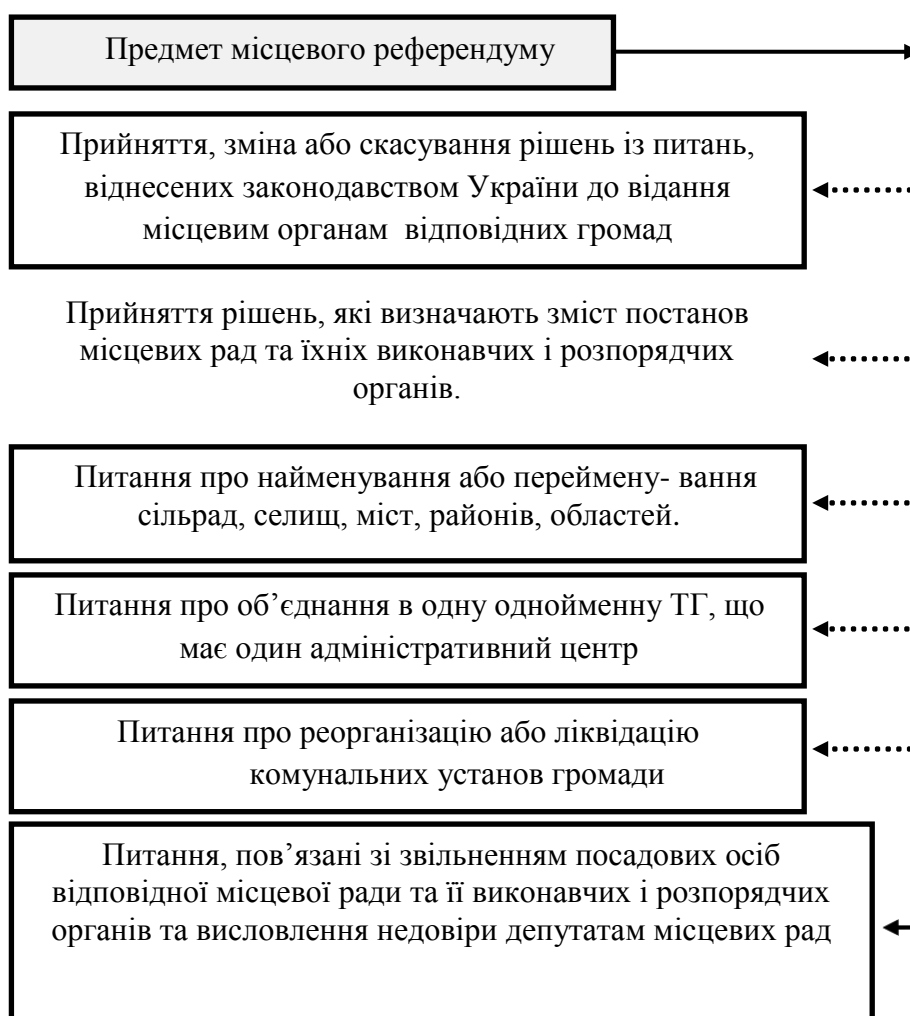

Рис.1.5 Предмет місцевого референдуму (розробка автора)

Отже, як бачимо предметом місцевого референдуму може бути: прийняття, зміна або скасування рішень з питань, віднесених ЗУ до відання місцевим органам відповідних об'єднаних територіальних громад; прийняття рішень, які визначають зміст постанов місцевих рад та їхніх виконавчих і розпорядчих органів [56].

Іншими формами прямого волевиявлення мешканців ТГ : є загальні збори громадян за місцем їхнього проживання, індивідуальні та колективні письмові звернення, опитування і анкетування з питань місцевого розвитку, громадські експертизи, громадські ініціативи та слухання, вони є абсолютно доступними для кожного громадянина, але в сучасній практиці МС вони, загалом, використовуються ще досить рідко, що свідчить про невисоку зрілість територіальних громад, їхніх представників у органах місцевої влади та громадян зокрема, але багато окремих громад досить активно використовують прямі форми демократії, що стало для них уже правилом місцевого життя.

Збори громадян – інструмент місцевої демократії, який передбачає певні організаційні механізми проведення, адже на зборах можуть ухвалюватися рішення, обиратись представники чи формуватись органи самоорганізації, рішення зборів, якщо вони стосуються компетенції органів місцевого самоврядування, мають бути ними обов'язково враховані [43].

Організаційно – правові засади виписуються у статутах ТГ або в окремих положеннях, що приймаються місцевими радами, на збори можуть виноситись важливі питання розвитку громади (в т.ч. програма соціально-економічного розвитку), створення комунальної установи, план забудови населеного пункту, звіти голови громади та депутатів місцевої ради тощо.

У зборах часто беруть участь громадяни, делеговані від певної кількості мешканців – в іншому випадку зібрати кворум важко через незацікавленість, байдужість чи низьку громадянську активність або політичну незрілість мешканців. Ініціатором скликання зборів може бути чинна влада або члени громади.

Громадські слухання – обговорення важливих для громади питань, які мають різні альтернативні рішення, нотування та систематизація різних думок і прийняття більш вмотивованого та прийняттого для громади рішення. Громадські слухання – форма прямої участі членів ТГ у здійсненні місцевого самоврядування, яка передбачена ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [65]. Такі слухання місцева влада зобов'язана проводити не рідше, ніж раз на рік, а пропозиції, які вносять за результатами громадських слухань, «підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування». Ефективність такої форми спілкування з членами територіальної громади є доволі низькою – часто вони є формальним способом узаконити регулятивні рішення місцевої влади в Україні.

Опитування і анкетування з питань, які час від часу проводить місцева влада, щоб виявити рівень довіри до неї або думку громади з того чи іншого питання, малоефективні з позиції громадського впливу, тут громадськість не виступає генератором ідей, а проведення таких заходів дозволяє лише виміряти градус сприйняття рішень, напрацьованих владою.

Громадські експертизи, що, зазвичай, проводяться через громадські ради при органах місцевої влади – теж свого роду опитування, але вже в іншій формі участі громадян – є вже важливим інструментом впливу на місцевий розвиток. Такі громадські ради часто є доволі підготовленими, активними та професійними. Іноді запроваджується проведення громадських експертних клубів. Це не публічне засідання представників громадських організацій, журналістів, науковців, активних громадян з метою обговорення та аналізу певної проблеми, а також розробки пропозицій щодо її розв'язання. Така форма залучення громадськості до ухвалення рішень на місцевому рівні є іноді більш ефективною, ніж громадські слухання, бо є фаховою і не перебуває під впливом адміністративного ресурсу [75].

Місцева ініціатива є найбільш потужним інструментом місцевої демократії, однак використовувати його потрібно досить виважено, адже на

виборах громада фактично делегує свої повноваження власному представницькому органу – місцевій раді, обирає керівника виконавчого органу – сільського (селищного, міського) голову. Підміняти місцевою ініціативою законно обрані ОМС навряд чи є доброю практикою, але у разі, коли місцева влада не дослухається до громади, застосування цього інструмента є цілком виправданим і доречним [14].

Право місцевої ініціативи встановлено ст. 9 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»: «Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь – якого питання місцевого самоврядування. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким ОМС або статутом ТГ з урахуванням вимог ЗУ «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [63].

Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи. Рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницькими органами місцевого самоврядування або статутом територіальної громади. Місцева ініціатива може подаватись у вигляді особистих чи групових звернень громадян до органу влади, що теж чітко регламентується ЗУ, і місцева влада має їх обов'язково розглянути і у чітко визначений законом термін надати відповідь, а їхній розгляд передбачає й участь у ньому авторів звернення. У таких зверненнях висловлюються й побажання щодо більш ефективної роботи місцевої влади та надання нею послуг.

Отже, усі форми прямої та непрямої демократії в Україні мають недосконалі організаційно – правові засади і ще не достатньо використовуються у роботі органів місцевого самоврядування, тому з прийняттям Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено право членів територіальних громад на участь у вирішенні

місцевих питань та визначено механізми такої участі: збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання [65]. Але законодавець, вводячи до закону визначення цих інструментів місцевої демократії, цілком свідомо відніс деталі їхньої реалізації до відання місцевих рад: адже у кожній конкретній громаді можливі свої особливості реалізації наданих цим законом прав, тому місцеві громади вчергове стали заручниками політики органів центральної влади, коли декларується їхнє право прямої демократії, а на практиці ці норми залишаються «мертвими», як і право проводити місцеві референдуми. Складається враження, що центральна влада остерігається посилення активності територіальної громади, втрати свого місцевого впливу, тому організаційні засади місцевої прямої демократії ще мало відпрацьовано і не унормовано [52, с. 142].

Стверджуємо, що безпосередньо реалізувати законні права на місцеві збори, громадські слухання та місцеві ініціативи на підставі закону практично неможливо, оскільки порядок їхньої реалізації має бути визначений місцевими нормативними актами – статутом територіальної громади або окремими положеннями, а місцеві ради не завжди «умотивовані» їх приймати, але без участі територіальної громади, громадян в управлінні місцевими справами про ефективність управління місцевим розвитком говорити не варто, і потрібно акцентувати увагу на розробці і впровадженні механізмів та організаційно – правових засад прямих форм місцевої демократії.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖУЛИНСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Загальна характеристика громади

Джулинська об'єднана територіальна громада (ОТГ) є самоврядною територіальною одиницею-поселенням, в межах якої громада здійснює самоврядування і яка має органи сільського самоврядування, свою комунальну власність та свій місцевий бюджет.

Громаду створено у 2016 р. 11 грудня 2016 року відбулись перші вибори депутатів сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад і відповідних сільських, селищних, міських голів. В результаті голосування було обрано голову об'єднаної територіальної громади та депутатів.

Громада була створена на основі об'єднання сіл Джулинка, Чернятка, Берізкт-Бершадські, Хмарівка. Адміністративний центр громади знаходиться у с. Джулинка за адресою Вінницька область, Бершадський район, село Джулинка, вул. Соборна 1. Відстань від адміністративного центру громади до обласного центру, м. Вінниця – 180 км; до районного центру, м. Бершадь -

25 км. Село гарно сполучене з обласним центром оскільки крім доріг з твердим покриттям є Біля села проходить залізна дорога сполученням Вінниця - Гайворон зі станцією Джулинка. Свою діяльність Джулинська ОТГ здійснює відповідно до статуту прийнятого і затверженого 03.01.2017 року. Джулинська ОТГ розташована у південно-східній частині зони лісостепу. Територіально громада охоплює землекористування чотирьох населених пунктів Бершадського району, а саме: с. Джулинка, с. Чернятка, с. Берізкт-Бершадські, с. Хмарівка. Територія Джулинської громади є нерозривною, її межі визначаються за зовнішніми межами юрисдикції рад територіальних громад, які об'єдналися.

Територія громади межує з:

- 1) північного сходу – із землями с. Теофілівка ;
- 2) північного заходу – із землями с. Шумилово;
- 3) півночі – із землями с. М’якохід;
- 4) сходу – землями с. Тирлівка;
- 5) південного заходу – із землями с. Устя;
- 6) півдня – із с. Ставки;
- 7) заходу – із землями с. Красносілка (рис.2.1).

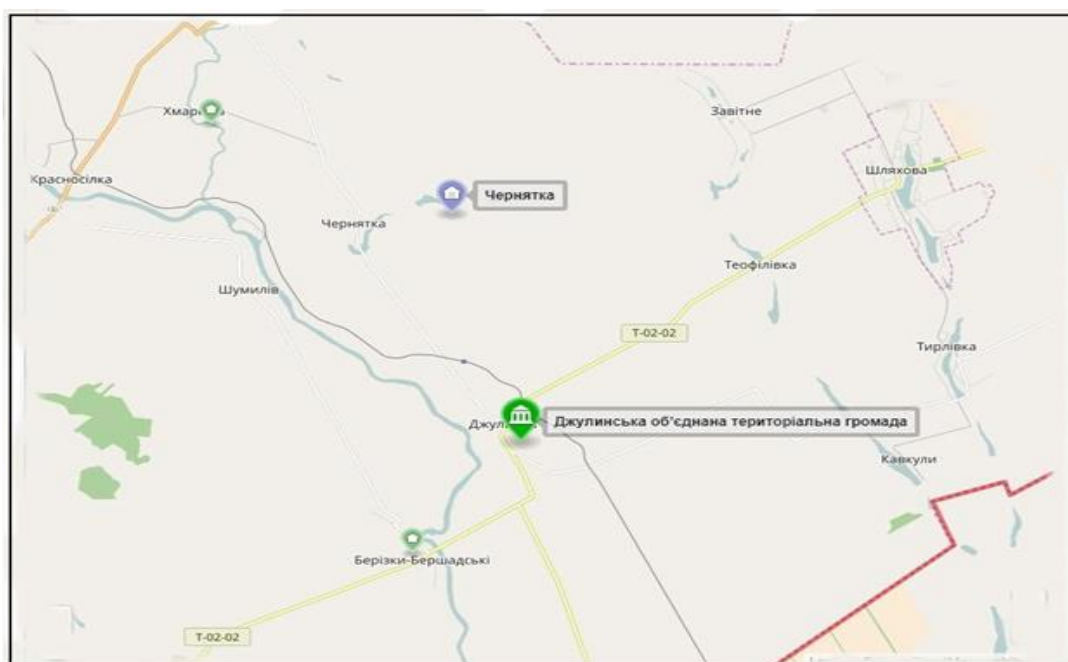

Рис. 2.1. Карта Джулинської об'єднаної територіальної громади

Загалом територія громади займає майже 10 % земель району і розташована по обидві сторони річки Південний Буг. На території громади розташований ліс площею 321 га. Лісистість громади представлена змішаними породами дерев.

Розпорядження землею в межах адміністративних кордонів громади здійснює сільська рада при дотриманні прав власників та інших законних користувачів земельними ділянками. Загальна земельна площа, яка знаходиться у розпорядженні Джулинської ОТГ 12601 га, майже 95 %

земель знаходиться у землевласників і землекористувачів і лише 5 % земель громади є землями запасу (рис. 2.2).

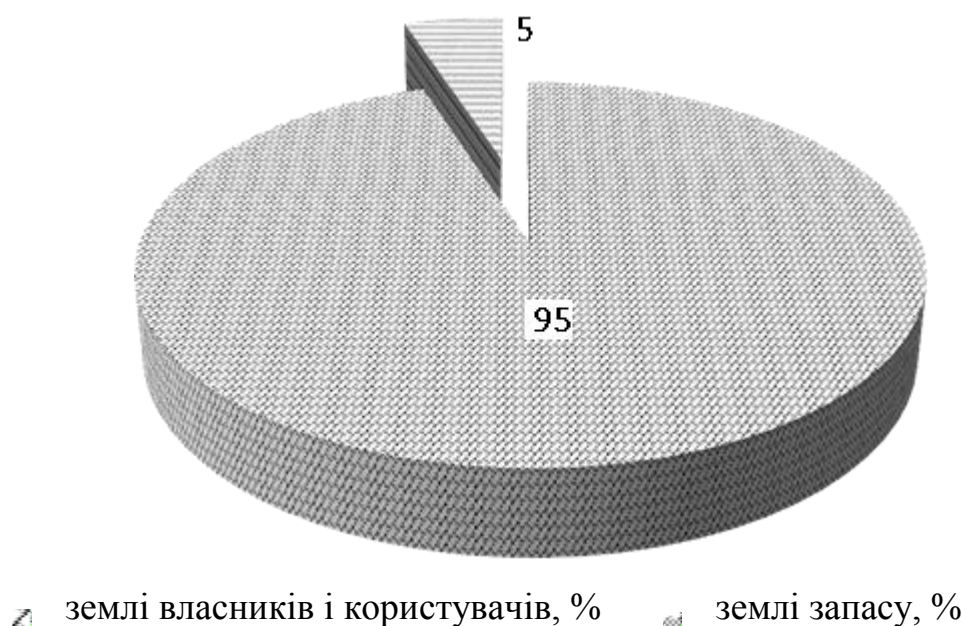

Рис.2.2. Структура земельного фонду Джулинської ОТГ, 2018 р.

Основну частину земель громади (86 %) становлять продуктивні, сільськогосподарські угіддя (табл.2.1). З цих земель 1200 гектар обробляє ТОВ «Надбужжя Плюс», що знаходиться на території села Чернятка, 3500 гектар використовує ТОВ Агрофірма «Джулінка». Землі сіл Хмарівка і Берізки-Бершадські переважно використовуються дрібнотоварними селянськими господарствами, а також частина земель знаходиться в орендній власності вище згаданих підприємств, земельний потенціал громади дозволяє розвивати сільське господарство на території ОТГ.

Таблиця 2.1

Склад та структура земельних угідь у Джулинській ОТГ

Показники	Станом на 1.01.2019 р., га	Структура, %
Рілля	10395,93	86,00
Багаторічні насадження	321,00	2,54
Сінокоси	37,00	0,29
Пасовища	195,00	1,54

Ставки (водойми)	23,87	0,18
Будівлі мешканців та дороги	996,74	7,91
Загальна площа	12601,00	100,00

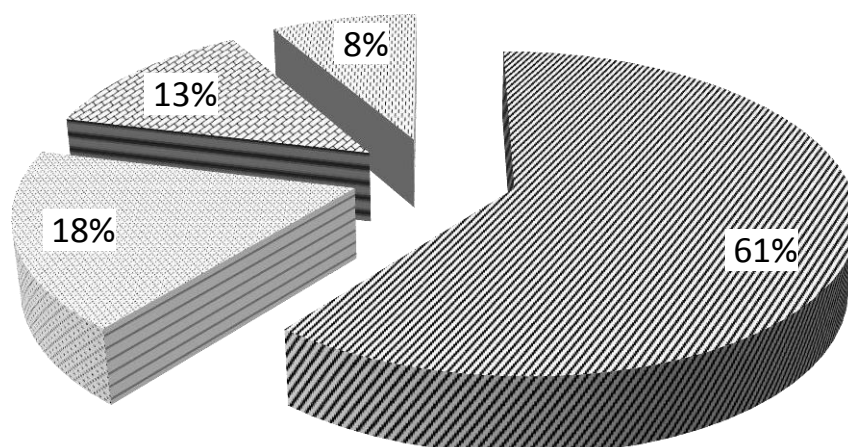
Основним носієм функцій і повноважень територіальної громади як суб'єкта самоврядування є жителі, що об'єднані постійним проживанням у межах с. Джулинка, с. Чернятка, с. Берізкт-Бершадські, с. Хмарівка, які мають колективні інтереси і правовий статус, визначений Конституцією України, Європейською хартією місцевого самоврядування, законами України, цим Статутом. Жителями села визначаються особи, які проживають в селі і зареєстровані на власній або найманій житловій площі.

Станом на 1 січня 2019 р. на території Джулинської об'єднаної територіальної громади проживало 6153 особи. На території громади населення розміщується нерівномірно. Основну частину населення громади (61 %) становлять жителі с. Джулинка. Їх чисельність на 1 січня 2019 року нараховувала 3740 осіб.

Майже п'яту частину населення громади представляють жителі села Чернятка. Станом на 1 січня 2019 р. на території цього села проживало 1109 осіб. На території с. Берізки-Бершадські та с. Хмарівка мешкає лише 13 % і 8 % населення громади відповідно (рис. 2.3).

Реформа децентралізації передбачає передачу повноважень, фінансів на їх реалізацію та відповідальності за їх виконання від центральної влади органам місцевого самоврядування (ОМС), тобто тому керівництву (місцевим радам та їх головам), яке жителі територіальних громад самі собі виберуть. Вихідним пунктом реформи в Джулинській ОТГ є усвідомлення, що на місцях краще орієнтуються в локальних проблемах і ефективніше можуть використати кошти на їх вирішення. Результат децентралізації – наблизити владу до мешканців, а мешканців – до влади для підвищення доступності та якості освітніх, медичних, культурних, адміністративних, комунальних і соціальних послуг, які отримують ті самі мешканці громад.

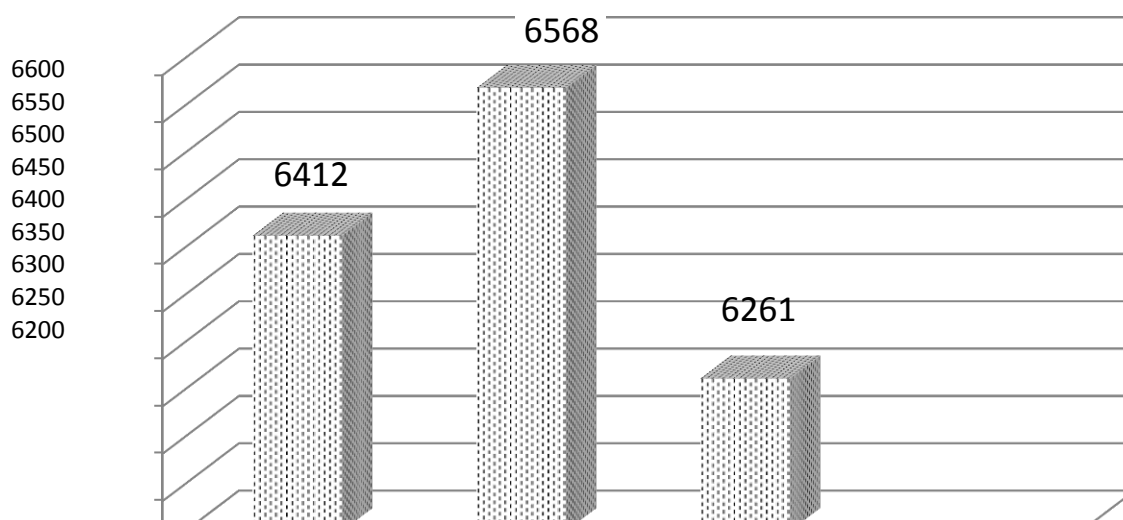
За досліджуваний період скоротилася чисельність населення Джулинської об'єднаної територіальної громади. Загалом протягом тривалого періоду у селах, які ввійшли до Джулинської територіальної громади характерним було щорічне зменшення населення.

с. Джулинка с.Чернятка с.Берізки с.Бершадські с.Хмарівка

Рис. 2.3. Структура населення Джулинської ОТГ за територіальним розміщенням

Лише у 2017 р. цей показник зріс за рахунок міграції населення зі східної частини України. Однак уже у 2018 р спостерігається стрімке зменшення жителів громади. У цьому році загальна чисельність жителів становила 6261 особу, тобто майже на 5% менше попереднього (2017) року (рис.2.4).

6150
6100
2016 р.

2017 р.

2018р.

Рис.2.4. Динаміка чисельності населення Джулинської ОТГ, 2016-2018 рр. (осіб)

Про депопуляційні тенденції на території громади свідчить щорічне природне скорочення населення. Значення показника природного приросту населення протягом досліджуваних років у Джулинській ОТГ є від'ємним. Особливий ріст цього показника спостерігається у 2018 р., оскільки перевищення смертності над народжуваністю у громаді становило 71 особу, що майже вдвічі перевищує рівень цих показників у попередні роки досліджуваного періоду (табл. 2.2).

Одним з основних чинників скорочення населення громади є, безумовно, низький рівень народжуваності. Народжуваність в громаді вже опустилася до рівня, який недостатній для заміщення поколінь і в той же час за досліджуваний період спостерігається подальше зниження цього показника.

Таблиця 2.2.
Демографічна ситуація Джулинської ОТГ, 2016-2018 рр.

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. від - 2016р.,+-
Народилось, осіб	57	67	55	-2,0
Померло, осіб	94	102	126	+32
Природний приріст населення	-37	-35	-71	-34
Коефіцієнт народжуваності на 1000 осіб	8,89	10,20	8,78	-0,11
Коефіцієнт смертності на 1000 осіб	14,66	15,53	20,12	+ 5,46
Загальна чисельність Населення, осіб	6412	6568	6261	-151

Коефіцієнт народжуваності у Джулинській громаді за 2018 р. становить 8,78 і є нижчим середнього рівня, який характерний для сільській місцевості України, загалом, та Вінниччини, зокрема. Оскільки цей показник в середньому в сільській місцевості України у 2018 р. становив 10,8; а у

сільській місцевості Вінницької області – 9,3[54].

Привертають на себе увагу у демографічній ситуації громади високі темпи зростання смертності. У звітному році більше 20 осіб померлих припадало на кожну тисячу осіб жителів громади. Коефіцієнт смертності у Джулинській ОТГ у звітному році перевищував середню величину, що склалася в сільській місцевості Вінницької області на 0,7 пункти, а в сільській місцевості України на 2,5 пункти [55].

Погіршення процесів відтворення трудового потенціалу Джулинської ОТГ характеризується старінням населення, оскільки скорочення кількості населення громади супроводжується практично невинним зростанням чисельності (і відповідно питомої частки) осіб, яким більше 60 років (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Склад та вікова структура населення Джулинської ОТГ

Вікові групи	2016р.		2017р.		2018р.		Відхилення чисельності населення 2018р. від 2016 рр., +/-
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	
Діти дошкільного віку	397	6,19	404	6,15	353	5,64	-44
Діти шкільного віку	675	10,53	669	10,19	629	10,05	-46
Пенсіонери	1974	30,79	2170	33,04	2073	33,11	+99
Працездатне населення	3366	52,49	3325	50,62	3206	51,20	-160
Загальна чисельність населення	6412	100,00	6568	100,00	6261	100,00	-151

Така вікова структура населення громади свідчить про звужений тип відтворення трудового потенціалу села. Процес погіршення демографічної ситуації на селі — глобальний і зумовлений багатьма причинами економічними, соціальними, психологічними, екологічними. Чи не найголовнішим чинником є дохід на одного члена сім'ї. Однак, трудові доходи населення громади зменшуються за рахунок скорочення великої кількості працівників сільськогосподарських підприємств, які знаходяться на території громади, а відповідно за рахунок зменшення зайнятості трудового потенціалу села. Це зумовлено, насамперед, змінами у спеціалізації цих

підприємств (згортанні галузі тваринництва, овочівництва), відповідно до яких підприємства займаються переважно вирощуванням зернових та олійних культур. Як наслідок, велика частина населення громади не може працевлаштуватися, чітко простежується високий рівень як зареєстрованого, так і прихованого безробіття. Вагомим фактором погіршення процесів відтворення населення громади є низький рівень розвитку соціальної інфраструктури. Великими проблемами населених пунктів громади є відсутність благоустрою, зокрема, переважна частина житлового фонду громади не забезпечена централізованим водопостачанням, не забезпеченість та неспроможність використання газового опалення приміщень.

Соціально-побутове обслуговування громади зведено лише до наявності кількох приватних магазинів, тоді як проблемними залишаються питання громадського харчування, пасажирського транспорту і зв'язку. На території громади раніше знаходилась лікарня, поліклініка і два фельдшерсько – акушерських кваліфікованих працівників лікарня реструктурувалась в поліклініку, а ФАП у селі Берізки-Бершадські припинив свою роботу. Серед закладів культурно- освітнього обслуговування громади функціонує два будинки культури, також було відновлено дитсадок у с. Хмарівка на базі школи.

Таким чином, Джулинська територіальна громада має значний природно-ресурсний потенціал, сприятливе географічне розташування та наявність територій, не зайнятих сільськогосподарським вирощування. Однак для розвитку її необхідно активізувати бізнесове середовище громади та поліпшити соціальне забезпечення населення.

2.2. Організаційна-управлінська структура Джулинської об'єднаної територіальної громади

Утворення ОТГ передбачає створення нового адміністративного центру для всіх міст, сіл і селищ, які увійшли до її складу, та проведення виборів

керуючих органів ОТГ (голови і депутати ради ОТГ, а також старост, які представлятимуть інтереси села – за умови, що кількість його мешканців становить більш як 50 осіб – чи кількох сіл в органах управління ОТГ). Кількість депутатів у раді залежить від чисельності виборців (до 1 тис. виборців – 12 депутатів; від 1–3 тис. виборців – 14 депутатів; 3–5 тис. виборців – 22 депутати; 5–20 тис. виборців – 26 депутатів і т.д.). Раду підпорядковано виключно громаді. Безпосереднє керівництво ОТГ (зокрема й управління фінансами) здійснює створений радою виконавчий комітет. До його складу входять голова ради, його заступник з питань діяльності виконавчих органів ради, секретар виконкому, керівники відділів та управлінь, секретар ради, старости, інші особи (підприємці, громадські активісти та ін., крім депутатів місцевої ради). Рада та виконком перебувають на одному ієрархічному щаблі, але до того ж виконком підзвітний і підконтрольний раді. Тобто в разі прийняття виконкомом рішення, яке суперечить законодавству, рада має право його скасувати. Рада також може створювати власні органи для управління освітою, охороною здоров'я, містобудівною діяльністю тощо, які підпорядковано виконавчому комітету.

Організаційно-управлінську структуру Джулинської об'єднаної територіальної громади розглянемо як склад і співвідношення елементів підсистем, які формуються за критеріями управлінських процесів. Функціональні підсистеми виділимо за групуваннями повноважень та функцій. Організаційна структура громади характеризується через її управлінську вертикаль, яка вибудована у наступній послідовності: Загальні збори громади, Раду Громади, Голову громади, Старосту та виконавчі органи громади (рис.2.5). Найвищим органом управління об'єднаної територіальної громади є загальні збори, які проводяться раз на рік, або скликаються за потреби з власної ініціативи голови громади або органу самоорганізації населення, що діє на території громади, або за пропозицією ініціативної групи членів громади.

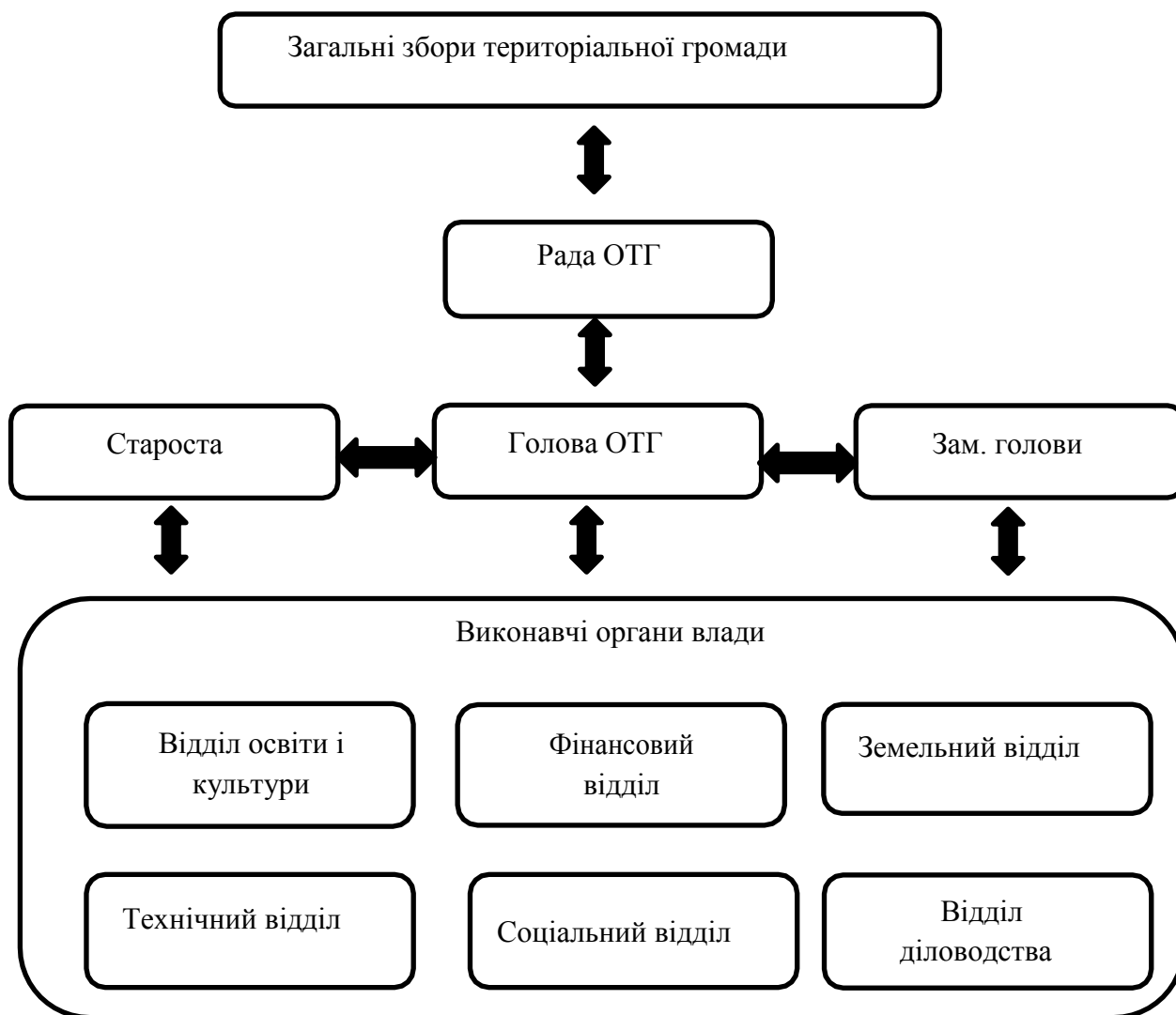

Рис.2.5. Організаційно-управлінська структура Джулинської об'єднаної територіальної громади

Проводяться загальні збори для спільного публічного обговорення та безпосереднього вирішення питань місцевого значення, що стосуються загальних інтересів усієї громади, або питань, що мають важливе значення для внутрішніх громад або жителів певної частини населеного пункту громади. За результатами загальних зборів складається протокол, який підписується головою і секретарем зборів.

Представницьким і нормотворчим органом місцевого самоврядування територіальної громади, який здійснює від імені та в інтересах громади функції та повноваження місцевого самоврядування є Рада. Рада складається з депутатів, обраних у порядку, встановленому Конституцією та законами України. До ради входять виборні депутати. Депутат є членом

представницького органу місцевого самоврядування, представником інтересів територіальної громади, інтересів виборців округу.

Формою роботи Ради є її пленарні сесійні засідання, на яких вирішуються нагальні питання що до функціонування ОТГ, а саме: затвердження бюджету ОТГ, вирішуються питання що до благоустрою ОТГ, розвитку освіти чи соціальної сфери та інше. Зокрема, вона приймає та вносить зміни у місцевий бюджет, опікується комунальним майном, піклується про розвиток територій, що увійшли до об'єднаної громади, надає згоду на розміщення на території громади нових об'єктів, встановлює місцеві податки і збори. Рада відповідальна, підзвітна і підконтрольна перед територіальною громадою.

Для постійного контролю за діяльністю ОТГ обирається Голова села. Голова Джулинської ОТГ Швець Петро Васильович є головною посадовою особою територіальної громади. Він обирається територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження до яких відносяться:

- керування виконавчим комітетом ОТГ та готує проекти програм соціально-економічного та культурного розвитку;
- призначає та звільняє з посад керівників комунальних підприємств, установ та організацій комунальної власності;
- є розпорядником бюджетних коштів;
- веде особистий прийом громадян.

Як уже зазначали раніше для Джулинської територіальної громади характерним є розміщення на території кількох населених пунктів. Виходячи з даних можна помітити, що село Хмарівка знаходиться на значній відстані від адміністративного центру села Джулинка 10 кілометрів, що в свою чергу ускладнює доступ до влади мешканців цього населеного пункту.

Таблиця 2.4

Характеристика віддаленості від адміністративного центру
с. Джулинка

населеного пункту	Відстань до адміністративного центру (км)	Час в дорозі до адміністративного центру (хв.)	Наявність старости
Чернятка	5	15	+
Берізки-Бершадські	4	10	-
Хмарівка	10	25	-

Відповідно функції Голови ОТГ неможливо якісно реалізувати на всій території громади, в зв'язку з цим в управлінській вертикалі громади існує посада Старости. Він є представником інтересів жителів села перед владою об'єднаної громади. У Джулинській ОТГ функції старости виконує - Олексій Станіслав Олексійович. Його робоче місце знаходиться у селі Чернятка яке рівновіддалене від адміністративного центру і села Хмарівка і географічно знаходиться між ними, що дозволяє мешканцям останнього зручно звертатись до органів влади.

Також для забезпечення ОТГ у новому статусі, прирівняння до міст районного значення, створено виконавчі органи. У межах, встановлених законами України, виконавчі органи міської ради здійснюють власні і делеговані повноваження наприклад: Відділ освіти і культури — відповідає за дошкільні, шкільні навчальні заклади, будинки культури; Соціальний відділ — видає довідки, надає соціальну допомогу громадянам; Фінансовий відділ веде фінансову звітність ОТГ; Земельний відділ — здійснює розподіл земель; Технічний відділ — розробляє програми по впровадженню рішень; Відділ діловодства веде — звітність і протоколює діяльність ОТГ (рис.2.5).

Така структура управління дає безперечні переваги, взаємодія усіх органів місцевого самоврядування налагоджена таким чином, аби, з одного боку, влада не концентрувалась у руках однієї особи чи групи осіб, а з іншого боку, було можливим ефективно та своєчасне прийняття рішень щодо розвитку громади.

Наприклад, рада затверджує місцевий бюджет, але саме виконавчі

органи ради розробляють його проект, подають на затвердження раді та забезпечують його виконання. Також ради не є постійно діючими органами, їх робота є сесійною. Депутати збираються на сесію не рідше одного разу за 4 місяці. За цей час вони приймають найбільш важливі рішення, що віднесені до їх компетенції. Мешканці безпосередньо можуть звертатись до виконавчих органів для вирішення своїх особистих потреб, або через старосту.

По-перше, староста представляє інтереси села в центрі громади. Для цього він має робоче місце у селі, де його обрали, та веде прийом громадян. Староста є членом виконавчого комітету ради, а тому регулярно їздить у центр громади. Протягом поїздок він інформує владу про проблеми свого села і населених пунктів які він обслуговує та вимагає їх вирішення. Крім того, староста долучений до розробки бюджету об'єднаної громади.

По-друге, староста допомагає жителям села, де його обрали, готувати документи. Староста може або сам видавати певні довідки, або брати в жителів документи і відвозити їх в центр громади. Як саме староста це робитиме, вирішує рада об'єднаної громади.

Проблемою в цій ситуації є те, що незважаючи на офіційний статус старости, саме рада ОТГ визначає в яких саме населених пунктах має бути староста, а в яких – ні. Існує загроза, що зважаючи на суттєві фінансові витрати, пов'язані з забезпеченням обрання старост та подальшим їх функціонуванням, ради ОТГ намагатимуться визначити мінімальну кількість старост, яких треба буде обирати. Зрозуміло, що це обмежуватиме доступ до послуг мешканцями цих громад.

Нажаль, закон не передбачає жодних числових критеріїв, за досягнення яких наявність старости в населеному пункті має бути обов'язковою, хоча введення цього критерію і було б доцільним.

Органи місцевого самоврядування територіальної громади та їхні посадові особи повинні враховувати пропозиції членів громади щодо вдосконалення системи муніципального управління, соціально-економічного

та культурного розвитку, забезпечувати права членів Територіальної громади на участь у вирішенні питань місцевого значення, але в даний час в сільських територіях населення низькоактивне, незвично висловлювати своє бачення проблем в організації Територіальної громади та повністю покладається на органи влади [79].

Існує проблема часткової централізації закладів які перейшли на баланс ОТГ. Об'єднані громади мають право на пряме отримання коштів медичної субвенції з Державного бюджету. Аби громади могли повноцінно цими коштами розпоряджатись Міністерством охорони здоров'я підготовлено проект наказу «Про затвердження Положення про центр первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та положень про його підрозділи». Цим наказом передбачається, що організація роботи, фінансового та матеріально-технічного забезпечення зможе здійснюватись виконавчим органом об'єднаної громади. На даний час не створено відділу який би займався питаннями медицини у Джулинській ОТГ, адже і досі працює централізована система підпорядкування Центральним Районним лікарням.

Рада громади хоча і головний орган влади, але не постійний, депутати ради це мешканці громади, в основному керівники підприємств, організацій, які знаходяться на території Джулинської ОТГ, залишається людський фактор який передбачає лобювання власних інтересів, а не громади.

Однак, проблемою Джулинської ОТГ, адміністративний центр якої розташований в селі, також є недостатність кваліфікованих кадрів для формування штату конкретних відділів. Наприклад, після змін до Бюджетного кодексу із бюджету об'єднаної громади фінансуються заклади дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти. Тобто, дитячі садки, школи, дитячі бібліотеки тощо.

Для управління ними об'єднана громада створила власний орган управління освітою. Раніше такого органу при громадах не було і вони підпорядковувалися відділу освіти при районній державній адміністрації. При цьому брак кадрів найгостріше проявляється у сферах, де

нові повноваження є складнішими і потребують більшої спеціалізації, зокрема у сфері освіти, медицини, архітектурно-будівельного контролю.

Другою поширеною проблемою є прогалини в законодавстві і неврегульованість процесу передачі повноважень і майна від районної влади до органів ОТГ. У цьому контексті проблеми з розподілом освітньої та медичної субвенції між районом і ОТГ, зокрема невизначеність з приводу того, хто має фінансувати медичні заклади вторинної ланки.

Районна держадміністрація далі - РДА зауважує на те що відсутність процедури того, як ОТГ може повернути частину медичної субвенції в районний бюджет на утримання закладів вторинної медичної допомоги, існують погляди, що ОТГ просто відмовляється це робити, тому передачу повноважень і майна ОТГ здійснюють у договірному порядку [79].

Таким чином, організаційно-управлінська структура територіальної громади вибудована відповідно до чинного законодавства і територіальних особливостей громади, усі посадові особи, які працюють усередині органу місцевого самоврядування, забезпечують можливість ухвалення ним управлінських рішень і здійснення повноважень згідно з законодавством.

2.3. Основні аспекти залучення громадян до вирішення питань місцевого значення в Джулинській об'єднаній територіальній громаді

Участь громадськості у вирішенні питань місцевого значення повинна ґрунтуватися на принципі субсидіарності та складатися з кількох основних аспектів: наявності передбаченого нормативно-правовими актами та законодавством набору механізмів, інструментів та процедур громадської участі в місцевому самоврядуванні; налагодженні діалогу та формування соціального партнерства на рівні територіальної громади між органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, соціально відповідальним бізнесом та громадськістю; прояву ініціативи, активності та самоорганізації жителів територіальної громади [81].

Визначаються моменти, яким має приділятися ключова увага при здійсненні активної державної політики в організаційно-правовому, інституційному, управлінському і методичному забезпеченні трансформації форм безпосередньої участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. У таких напрямках, як: [83].

- 1) усунення правових недоліків здійснення взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю;
- 2) покращення якості інформування населення, активне залучення громадян до консультування та прийняття владних рішень;
- 3) полегшення доступу громадськості до інформації щодо діяльності органів місцевого самоврядування;
- 4) формування довіри населення до органів місцевого самоврядування шляхом залучення членів територіальної громади до реалізації місцевих проектів та програм розвитку шляхом використання диференційованих прийомів, за допомогою яких можливо використати потенціал кожного мешканця з урахуванням ступеня його активності;
- 5) запровадження спеціалізованих програм навчання та підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад на тему «Забезпечення участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення».

В контексті управлінської діяльності громадська участь дає змогу враховувати соціальні чинники в процесі фінансового планування, мінімізувати соціальні та політичні ризики внаслідок ухвалення та реалізації управлінських рішень, корегувати плани та поведінку влади відповідно до інтересів тих чи інших суспільних груп, а також залучати їх до процесу ухвалення управлінських рішень. Таким чином, громадська участь дозволяє, з одного боку, мінімізувати соціальні та політичні ризики, а з іншого – визначати, формулювати та відстоювати інтереси громади та брати активну участь у фінансовому забезпеченні Джулинської ОТГ.

Формування бюджету ОТГ відбувається за рахунок податкових

надходжень, а також прямих дотацій для ОТГ, також надані права на встановлення деяких податків, статті оподаткування за рахунок яких відбувається наповнення бюджету приведені у Додатку А,Б,В.

Базовим джерелом наповнення бюджету є податкові надходження які включають: податки на доходи, внутрішні податки на товари і послуги, місцеві податки (податок на майно, єдиний податок, земельний податок та інші), доходи від податків 2017 році зросли на 3923000 гривень і у 2018 році податкові надходження складуть 12813300 гривень (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Формування доходів Джулинської об'єднаної територіальної громади

Показники	2016р.		2017р.		2018р		Відхилення, тис. грн.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	2017 р. від 2016р., +/-	2018 р. від 2017р., +/-
Податкові надходження	1823	46,2	8890	34,8	12813	41	7067	3923
Неподаткові надходження	85	2,1	160	0,6	166	0,5	75	-6
Медична субвенція	-	-	4286	16,8	4146	13	-	-140
Освітня субвенція	-	-	8421	33,0	11112	36	-	2691
Інші субвенції	2030	51,5	3723	14,6	2826	9,5	1693	-897
Всього	3938	100	25480	100	31063	100	21542	5583

Формування податкових надходжень Джулинської ОТГ відбувається в основному за рахунок бізнесових структур різного роду, великих підприємств таких як — ТОВ «Джулинський елеватор», ТОВ Агрофірма «Джулинка», ТОВ «Надбужжя Плюс», ПП «Валентина», а також малих підприємств — СФГ «Ромашка-сім», СФГ «Троянда», СФГ «Станіка», СФГ «Агрофірма Чернеги», тому розвиток підприємництва це найкращий шлях для формування системи самофінансування ОТГ. Оскільки дане джерело є базовим, головним напрямом буде його розвиток. Мале підприємництво на селі, яке включає в себе фермерські господарства, фізичні особи-підприємці

та малі підприємства як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського спрямування, виробляє значну частину продуктів споживання у загальному обсязі аграрного виробництва.

Характерною особливістю малого підприємництва на селі є те, що воно сьогодні перебуває в стадії становлення та економічної незавершеності у зв'язку з цілою низкою проблем, що обумовлені як державною політикою, так і психологією сільського населення щодо створення та розвитку приватних підприємств. В той же час мале підприємництво у сільській місцевості спроможне вирішувати злободенні соціально-економічні проблеми, зокрема, проблеми зайнятості, зростання доходів населення, розширення номенклатури виробництва, прискорення процесу запровадження інноваційних технологій, підвищення рівня конкуренції, що в кінцевому рахунку сприятиме розвитку сільських територій[84].

Однак, в Джулинській ОТГ розвиток малого підприємництва сьогодні здійснюється недостатніми темпами, що стримує виробництво аграрної продукції та негативно впливає на економічне становище держави в цілому.

У більшості випадків суб'єкти підприємницької діяльності на селі без достатньої фінансової підтримки з боку держави та місцевих органів самоврядування, а також із-за обмеженості ресурсів і технічного забезпечення відчувають серйозні проблеми, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції.

Фермерство є пріоритетним видом виробничої діяльності серед малих підприємств на селі. У Джулинській ОТГ функціонують декілька малих і середніх сільськогосподарських фермерських господарств які в основному займаються виробництвом продукції рослинництва (зернові, олійні культури і ріпаківництво), лише СФГ «Ромашка-сім» від недавня почало займатись розвитком тваринництва і реалізувати свою продукцію в межах ОТГ і району. Для розвитку фермерства потрібно регулювати ринок сільськогосподарських земель який реалізується за допомогою оренди. Проте і тут низка важливих питань залишаються невирішеними, зокрема: —

потребують уточнення методики визначення ставок орендної плати; — не вирішені питання з оптимізацією строків оренди землі тощо. На думку багатьох дослідників, із підвищенням ефективності аграрного виробництва та зростанням економічного становища орендарів розмір орендної плати повинен зростати, оскільки визначальним критерієм земельної власності є не сама наявність земельної ділянки, а дохід, який можна з неї отримати. Практика визначення обсягу орендної плати у різних країнах є різною. У країнах ЄС орендна плата за використання сільськогосподарських земель всередньому становить 20—25% від вартості урожаю, або 2,5 % вартості землі. Високою є орендна плата у Швеції — 7— 9 % вартості реалізованої продукції. Причому кожні три роки вона зростає приблизно в 1,5 рази, що зумовлено підвищенням цін на засоби виробництва і продукцію сільського господарства. У Данії, залежно від якості орендованої землі, орендна плата змінюється у межах 16—20 % від вартості урожаю [32].

Потенціал ефективного виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах існує, однак рівень товарності фермерських господарств залишається невисоким, а тому самостійно він неспроможний підтримати аграрний сектор Джулинської ОТГ. В структурі несільськогосподарського підприємництва найпоширенішою складовою є фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, що свідчить про небажання індивідуумів створювати юридичні особи через значні адміністративно-правові бар'єри. Серед видів економічної діяльності значна частка належить підприємствам, які займаються торгівлею, ремонтом автотранспортних засобів та мотоциклів, побутових виробів та предметів особистого вжитку [57].

Формування податків у частині зборів з фізичних осіб, передбачає розвиток соціальної сфери як в частині збільшення населення, так і розвитку бізнесової складової соціальної сфери.

Великий вклад у період формування соціальної сфери Джулинської ОТГ здійснюють державні субвенції, у 2016 році, до створення ОТГ, вони

складала майже 2030,9 тисяч гривень, після створення ОТГ у 2017 році, державна допомога складала 16431,5 тисяч гривень, додаткові кошти від Держави, у 2018 році складуть 18085,2 тисяч гривень, хоча не можна забувати, що основна частина цих коштів відводиться на розвиток медицини і освіти, що складає 90% всіх субвенцій, як наслідок ці кошти неможливо використати на розвиток інших напрямів в територіальній громаді.

На даний час в сільській місцевості соціальна сфера не обмежується лише закладами освіти і медицини, вона також повинна забезпечувати організоване задоволення індивідуальних потреб громадян, що не можна здійснити за допомогою серійно вироблених товарів [55].

Побутове обслуговування населення здійснюється тими ланкам соціальної інфраструктури, які нарощують обсяги виробництва переважно за рахунок зростання чисельності працівників. Часто тут неможливо використовувати переваги концентрації, механізації, автоматизації виробництва. Роздрібна торгівля і громадське харчування виконують функцію безпосереднього задоволення потреб населення у товарах народного споживання. Вони не тільки доводять до споживачів продукти матеріального виробництва, а й формують культуру, форми споживання, активно впливають на виробництво. Культура і мистецтво як ланки соціальної інфраструктури покликані задовольняти духовні запит населення, розвивати здібності та високі естетичні смаки, забезпечувати умови для поширення і розвитку самодіяльної народної творчості.

Функціональне призначення системи охорони здоров'я полягає у збільшенні тривалості життя та активної діяльності людей, у зміцненні їхнього здоров'я, а освіти — у нагромадженні знань, створенні умов для їхнього засвоєння кожним членом суспільства. Задовольняються потреби як окремої особи в пізнанні світу, так і суспільства у кваліфікованій робочій силі. Дедалі більшу увагу приділяють розвитку сільського, або так званого «зеленого» туризму.

Туризм сприяє підвищенню зайнятості сільського населення, розвитку

ринкових відносин, міжнародній співпраці, залученню українців та іноземних громадян до пізнання багатой природної та історико-культурної спадщини краю, підтриманню екологічної рівноваги [73].

Розглядаючи функціональне призначення основних ланок соціальної інфраструктури, можна зробити висновок: наскільки ефективно вони зможуть задовольняти зазначені потреби, настільки зросте добробут населення ОТГ. Однією з причин низького рівня доходів сільського населення є відсутність диверсифікації видів занять на селі.

Сьогодні українські селяни практично не мають можливості займатися несільськогосподарською діяльністю, оскільки галузева скерованість наших сільських підприємств була і залишається, як правило, сільськогосподарською. Світові ж тенденції нині дещо інші, розташування промислових підприємств за межами міста є вигіднішим з огляду на меншу плату за купівлю чи оренду землі, а також – через менші витрати на робочу силу, порівняно з містом. Це сприяє розвиткові виробничої та соціальної інфраструктури у сільській місцевості, стимулює розвиток сфери послуг. Тобто за кордоном проблеми сільського безробіття значною мірою вирішують з допомогою диверсифікації видів діяльності на селі. І хоча слушним є те, що наявна інфраструктура (шляхи та автотраси, водопостачання, каналізація, школи та лікарні), заслуговує першочергової уваги, проте не можна ігнорувати й формування нових напрямів розвитку інфраструктури (можливість широкосмугового доступу до Інтернету та бездротова телефонія) [74].

Створення відповідної інфраструктури є необхідною умовою розвитку конкурентних сільськогосподарських та несільськогосподарських підприємств на селі. Крім того, це безпосередньо впливатиме на якість життя у сільських районах.

Отож, ефективне функціонування та подальший розвиток підприємств, організацій і установ виробничої і соціальної інфраструктури села забезпечуватимуть кращі умови життя селян, впливатимуть на розвиток

нових форм господарювання, сприятимуть активному розвитку малого бізнесу, створенню додаткових робочих місць і скороченню безробіття, збільшенню рівня доходів, призупиненню скорочення та закриття на селі різного роду підприємств і об'єктів соціального призначення. Наслідком такої політики буде поступове, але стабільне зростання участі місцевого населення в заходах економічного розвитку, зростання підприємницької діяльності та зміцнення фінансового сектору [6].

Зрозуміло, що активізація громадськості можлива лише після вивчення та визначення потреб та інтересів окремих груп територіальної громади. Запровадження механізмів громадської участі нашою владою на безліч бар'єрів та перешкод з боку влади.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

3.1 Участь громади у розвитку бізнесу на території Джулинської об'єднаної територіальної громади

Процеси реформування всієї системи публічного управління, що наразі тривають в Україні, передбачають дедалі активніше залучення широких верств суспільства до управління розвитком своїх громад. Цього вимагають і такі явища як становлення інститутів громадянського суспільства, оптимізація системи місцевого самоврядування, зміни на регіональному рівні управління тощо.

Однією з провідних тенденцій сучасності є активізація процесів добровільного об'єднання територіальних громад. Саме нові, потужні та спроможні громади створюють нову реальність та майбутнє держави. У цих умовах, активна громадськість, а особливо депутати новоутворених об'єднаних громад, мають бути досить обізнаними не тільки у конкретних нормах окремих законів, що регулюють власне процеси залучення активістів, а розуміти всю філософію змін системи місцевого самоврядування в Україні, що зорієнтована на людину, передбачає участь мешканців як у поточних процесах управління ОТГ, так і у більш конкретних аспектах її розвитку – бюджеті участі та стратегічному плануванні розвитку об'єднаних територіальних громад [51].

В умовах формування територіальних громад підприємницький сектор виконує свою провідну роль і виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя її громадян. Слід зазначити, що малі та середні підприємства у своїй діяльності орієнтуються, головним чином, на регіональний ринок та вирішення місцевих проблем. Тому саме підприємництво повинно стати основою формування структури місцевого

господарства із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку кожного конкретного регіону. Його розвиток пов'язаний з вирішенням ряду питань не тільки економічного, але й соціального характеру, серед яких – забезпечення темпів економічного зростання, усунення територіальних диспропорцій, послаблення монополізації, створення нових робочих місць, підвищення зайнятості та рівня доходів населення, наповнення місцевих бюджетів тощо [62].

В умовах дестабілізації економіки, обмеження фінансових ресурсів якраз малі підприємства здатні швидше вирішувати проблеми демонополізації, стимулювати розвиток економічної конкуренції, оперативно реагувати на зміни споживчого попиту і за рахунок цього забезпечувати необхідну рівновагу на споживчому ринку. Адже вони не вимагають великих стартових інвестицій, мають високу швидкість обігу коштів, спроможні швидко реагувати на зміни попиту і пропозиції.

Одне з основних питань, яке доведеться вирішувати кожній з громад, наповнення бюджету, тут мале та середнє підприємництво має стати ключем до розв'язання низки як економічних, так і соціальних проблем, стати фундаментом для розвитку ОТГ [43].

Для дослідження наявної ситуації що до підприємств малого і середнього бізнесу на території Джулинської ОТГ доцільно провести SWOT аналіз, який дасть змогу проаналізувати стан і знайти шляхи його покращення. На основі застосування SWOT-аналізу малого бізнесу було визначено особливості його розвитку в Джулинській ОТГ, а саме сильні сторони та можливості, а також основні фактори та загрози, що уповільнюють розвиток малого бізнесу в Україні на етапі його функціонування (табл. 3.1).

Після проведення такого аналізу бачення ситуації узагальнимо наступним чином:

За результатами SWOT-аналізу видно, що малий бізнес в порівнянні з іншими суб'єктами господарювання має значні переваги, а також можливості, основними з яких є гнучкість та здатність зайняти будь-яку нішу

на ринку. Однак, має місце і ряд слабких сторін та загроз, у порівнянні з європейськими малими підприємствами.

Наявні проблеми розвитку малого підприємництва в Джулинській ОТГ можна умовно поділити на чотири групи: [11].

Організаційні проблеми (недосконалість правової захищеності фермерів (селян) від бюрократичного апарату держави; складнощі з реєстрацією підприємства, формування пакету документів для початківців підприємців; відсутність необхідного власного капіталу; постачання ресурсів й збут вирощеної продукції; не відрегульованих відносини з персоналом, охорона праці і виконання Трудового кодексу на підприємствах; відсутність матеріально-технічної бази через нестачу фінансової підтримки і недостатнє кредитне забезпечення; низький рівень кооперування фермерів, створення асоціацій).

Таблиця. 3.1

SWOT-аналіз малого бізнесу в Джулинській ОТГ

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Розвинена промислова база	1. Відсутність стратегічного плану розвитку сільської ради
2. Добре розвинуте транспортне сполучення автомобільне, залізничне	2. Пасивність частини сільської громади до роботи по розвитку села
3. Сприятливі природнокліматичні умови	3. Відтік робочої сили в місто
4. Можливості для розвитку малого та середнього бізнесу	4. Відсутність обладнаних відпочинкових зон та спортивних майданчиків
5. Можливість розбудови соціальної інфраструктури сіл	5. Віддалене розташування від обласного центру
6. Можливості реалізації інвестиційних проектів	6. Низький рівень сфери послуг
7. Бажання позитивних змін та патріотизм територіальної громади	7. Перевищення смертності над народжуваністю
Можливості	Загрози
1. Участь у Європейських проектах розвитку та співробітництво	1. Погіршення демографічної ситуації
2. Покращення інфраструктури сіл	2. Безробіття
3. Економічний розвиток та залучення інвестицій	3. Недостатність бюджетного фінансування
4. Створення нових робочих місць	4. Несприятливий інвестиційний клімат
5. Розвиток підприємницької діяльності,	5. Нестабільність ринкових цін на

малого та середнього бізнесу	продукцію сільськогосподарського виробництва
6. Розвиток сфери комунальних послуг	6. Складність у залученні інвестицій
7. Відновлення історичних пам'яток	7. Недосконалість та нестабільність податкового законодавства

Головними інструментами взаємодії, що безпосередньо залежать від місцевої влади та впливають на вирішення організаційних проблем, мають стати: [81].

- зрозумілі правила реєстрації, доступні витрати на неї, стабільність вимог та чіткі терміни оформлення документів;
- доступна оренда приміщень, доступний рівень місцевих податків; офіційний характер відносин;
- постійний діалог між підприємцями і владою ОТГ;
- розробка владою проектів для створення нових підприємств;
- безперешкодне, вчасне, законне отримання документів дозвільного характеру від адміністративних органів ОТГ.

На даний час влада Джулинської ОТГ впливає на розвиток бізнесу досить слабо, для вирішення суттєвих проблем у формуванні нових бізнесових структур і розвитку вже існуючих потрібна активізація Державної влади в частині оподаткування, для цього є можливість використання досвіду країн ЄС.

Фінансові проблеми являють собою складність користування банківським кредитом через високу ставку відсотка; недосконалість системи оподаткування спонукає фермерів до бартерних операцій і приховування частини виробленої продукції; дисбаланс у паритеті цін на промислову і сільськогосподарську продукцію, продукцію рослинництва і тваринництва; нестача коштів для оптової закупівлі сировини і матеріалів; відсутність засобів для проведення маркетингових досліджень, що включають вивчення ринку товарів і послуг, поведження споживачів, ринкової кон'юнктури, динаміки цін) [50].

Однією з найпоширеніших форм стимулювання розвитку сектора

малого підприємництва в розвинутих країнах є створення для них преференцій в оподаткуванні шляхом введення спеціальних податкових правил (Франція), або застосування загальних правил з окремими пільгами для малих підприємств (Великобританія) [24, 25].

Застосування прогресивної шкали оподаткування прибутку у деяких європейських країнах (Великобританія, Німеччина) є однією з форм стимулювання розвитку малого бізнесу. Проте, його застосування в Джулинській ОТГ, на нашу думку, не буде ефективним, а навпаки буде призводити до приховування тієї частини доходів, яка перевищує встановлену граничну суму оподаткування за мінімальною ставкою (для 1 групи 300000 грн., для 2 групи 1500000 грн.).

У Франції різноманітні пільги передбачено для акціонерних товариств. Зокрема, в перші два роки їх повністю звільнено від оподаткування, за третій рік оподаткуванню підлягає лише 25 % доходу, у четвертий – 50 %, у п'ятий 75 % і, тільки починаючи з шостого року, оподатковують усі 100 % доходу [29].

Недоступність грошей і висока вартість кредитних ресурсів. Кредитні ставки для бізнесу перевищують 25%-30%, а отже, дозволити їх собі можуть лише високорентабельні підприємства. Банківські установи неохоче і вкрай рідко кредитують малий бізнес, ставлячись дуже підозріло до позичальників приватних підприємців, піддаючи їх різноманітним скрупульозним перевіркам.

Єдиним варіантом для малих підприємств мають стати міжнародні програми. Підприємства які мають дохід не більше 10 млн. євро в рік і які ведуть діяльність не менше 3 років, мають змогу потрапити до програми від Німецького банку розвитку (KfW) та Німецько-Українського фонду (НУФ).

Ці щасливчики зможуть отримати інвестиційний кредит під 17% на 6 років. За умовами договору з НБУ, Ощадбанк спрямує кошти з програми на фінансування підприємств у виробничій сфері, сільському господарстві, енергоефективності, сфері послуг та інших.

Все ж це лише можливості, для розвитку потрібні Українські програми, які б стимулювали розвиток малого підприємництва, оптимальним будуть ставки кредиту в районі 3-7% річних, і бажано з відтермінуванням платежу хоча б на 1 рік, це дасть поштовх для розвитку малого підприємництва [17].

Інформаційні проблеми серед яких недостатнє висвітлення регіонального рівня в основних джерелах інформації: спеціальні видання, інформаційні центри, консультанти, преса, телебачення і радіо, які орієнтовані в основному на великі підприємства; відсутність регулярного ознайомлення із змінами в податковому і господарському законодавстві, дешевого і зручного доступу до інформації про внутрішні ринки збуту, про постачальників, про вакантних працівників і фахівців, про фінансове становище ділових партнерів.

Важливим фактором розвитку малого бізнесу є рівень теоретичних знань серед існуючих та потенційних підприємців щодо ведення бізнесу.

Тому допомога у створенні мережі організацій, які надають інформацію, консультації та здійснюють навчання, є особливою формою підтримки малого підприємництва. Так, наприклад, у Польщі існує Фонд розвитку підприємництва, центри якого надають доступ до баз даних, що містять інформацію про потенційні джерела фінансування (іноземні кредитні лінії, лізингові фірми, венчурний капітал); надають допомогу у розробці документів, необхідних для розвитку діяльності (бізнес-плани, кредитні запити); здійснюють програми навчання, семінари й курси для підвищення рівня обізнаності підприємців у різних напрямках ведення бізнесу (започаткування бізнесу, особливості оподаткування та ведення документації)[42].

У Вінницькій області з березня 2016 року функціонує Агенція регіонального розвитку Вінницької області – це недержавна установа, головною метою якої є сприяння всеохоплюючому регіональному розвитку Вінницької області та її окремих територій за рахунок залучення

інвестиційних та додаткових ресурсів, а також здійснення комплексу заходів, направлених на покращення іміджу області та розвиток бізнес-середовища [82].

Працівники Джулинської ОТГ постійно приймають участь у тренінгах і навчальних семінарах які проводить дана організація, на сайті громади можна знайти посилання на потенційних інвесторів, але поки що зрушень у даному напрямі не відбувається.

Для забезпечення інформаційних потреб малого підприємництва в сільській місцевості необхідно розширювати існуючу систему інформаційно-консультаційних центрів, що дасть можливість: здійснювати безпосереднє консультування господарств сільського населення із всіх питань ведення господарства; забезпечувати інформаційними матеріалами, використовуючи як друковану продукцію, так і матеріали електронних засобів інформації; сприяти в реалізації вирощеної сільськогосподарської продукції, придбанню техніки, механізмів і інших матеріальних засобів, необхідних для ведення господарства, забезпечити інформацією про ціни; сприяти підвищенню ділової кваліфікації підприємців шляхом проведення семінарів, групових і індивідуальних консультацій, проведення днів сімейного сільського господарства, виставок (ярмарків) вирощеної продукції, презентацій.

Законодавчі проблеми для вирішення яких необхідно здійснювати нормативно-правове обґрунтування діяльності органів державної і виконавчої влади регіону та органи місцевого самоврядування з підтримки суб'єктів малого підприємництва [82].

Рішення всіх перерахованих проблем неможливе без державної підтримки малого підприємництва в сільській місцевості, яка повинна включати такі складові: формування правової бази функціонування підприємницького сектора та вироблення важелів адміністративного регулювання діяльності підприємницьких структур з урахуванням специфіки їхнього розвитку в окремих галузях і сферах національної економіки; регулювання інституційних змін в економіці, які виступають факторами

формування підприємницького середовища; формування системи підтримки та стимулювання підприємницької діяльності; залучення суб'єктів підприємницької діяльності до виконання науково-технічних та соціально-економічних програм, здійснення поставок продукції (робіт, послуг) для задоволення державних та регіональних потреб[4].

Ефективне вирішення проблем розвитку малого бізнесу в ОТГ потребує використання позитивного сучасного світового та, зокрема, європейського досвіду, та його імплементації в українських умовах.

Непотрібно забувати і про особливу соціально-економічну роль малого бізнесу, який в кризових умовах створює нові робочі місця без будь-якого фінансування з боку держави, розширює самозайнятість населення, залучає до легальної економічної сфери ті кошти, що зараз перебувають поза банківською сферою [31].

Вивчення досвіду країн ЄС щодо сприяння розвитку малого бізнесу показало, що особливо в умовах трансформації податкової системи України варто переймати їх позитивний досвід, пов'язаний з підтримкою малого підприємництва у формі консультаційних послуг, поєднаних із загальним зниженням податкового тиску у формі податкових пільг [6].

У цьому контексті, на нашу думку, позитивним є досвід державної політики у сфері малого бізнесу саме Польщі, де розвитку підприємництва сприяли реформи, спрямовані на удосконалення правового поля, розвиток інфраструктури, сприяння легкого доступу до кредитних ресурсів, лібералізацію податкового законодавства.

SWOT-аналіз малого бізнесу дозволив встановити, що механізм стимулювання розвитку малого бізнесу повинен удосконалюватись в наступних напрямках: нормативно-правовому, фінансово-кредитному, інформаційному та організаційному. Як показав аналіз досвіду європейських країн щодо підвищення ефективності функціонування малого бізнесу немає єдиного підходу до стимулювання розвитку малого бізнесу в окремих країнах: в одних – пріоритетним є удосконалення фінансово-кредитного

напрямку, тоді як в інших – інформаційного. Аналіз світового досвіду свідчить, що виконання малим підприємством своєї суттєвої економічної та соціальної ролі можливе лише за умов підтримки органів місцевої влади, виваженої державної політики всебічної підтримки цього сектору економіки, тому стимулювання розвитку малого бізнесу в Джулинській ОТГ повинно відбуватись на основі запровадження ліпшого європейського досвіду, тобто на основі використання європейських стандартів розвитку підприємництва, що значною мірою обумовить створення сучасної ринкової економіки з соціальною справедливістю [57].

Таким чином, на основі дослідження проблем регулювання малого і середнього бізнесу, встановлення факторів, що уповільнюють їх розвиток, а також вивчення досвіду європейських країн з удосконалення механізму стимулювання розвитку бізнесу, можливо використати елементи зарубіжного досвіду, для використання його в нашій ОТГ.

Отже, сприяння розвитку малого підприємництва в сільській місцевості не тільки створюватиме, прямо чи опосередковано ініціюватиме появу нових робочих місць, але й розширить поле ділової активності, залучаючи до трудової діяльності і тих громадян, які не мають високої конкурентоздатності на ринку праці. Все це стане важливою складовою у вирішенні соціальних проблем населення сільської місцевості.

Головна мета громади, щодо сталого розвитку Джулинської ОТГ – це забезпечення добробуту мешканців на основі розвитку інфраструктури, підвищення соціально-економічних стандартів та забезпечення сприятливого економічного стану території, підвищення духовного та культурного рівня, збереження національних традицій, розвиток економічного потенціалу, підприємництва та сільськогосподарського виробництва, забезпечення високих соціальних стандартів населення, безпечне та сприятливе для населення життя і здоров'я довілля[44].

3.2. Напрями активізації участі територіальної громади у вирішенні питань стратегічного розвитку

В Україні, як і в інших країнах світу, активно розвивається та запроваджується стратегічний підхід до планування сталого територіального розвитку, це пов'язано з перевагами даного методу для всіх основних учасників цього процесу. Нині суттєво видозмінюються функції, що реалізуються під час планувального процесу, зазнає змін сама роль планування у системі місцевого управління. Воно все більше стає інструментом підвищення конкурентоспроможності територій і регіонів, засобом згуртування різних суб'єктів територіального розвитку навколо нових цінностей і довгострокових пріоритетів. Така активізація планувальної діяльності, з одного боку, є закономірним етапом розвитку регіонів та окремих територій, з іншого — намаганням регіонів знайти адекватні інструменти, які б допомагали відповісти на виклики сучасного глобалізованого світу, коли істотно пришвидшуються різноманітні зміни, в тому числі політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні [55].

З початком реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади органи місцевого самоврядування отримали повноваження, власні ресурси та додаткові зовнішні ресурси. Також органи місцевого самоврядування є відповідальними перед мешканцями своїх громад, у першу чергу, за створення комфортного та безпечного середовища проживання, надання рівного доступу до якісних послуг. Яким чином можливо досягти цих завдань в об'єднаній територіальній громаді, щоб забезпечити рівний розвиток в усіх населених пунктах ОТГ? Для цього необхідно здійснювати розумне стратегічне планування та накладати його на територію ОТГ, тобто здійснювати паралельне планування простору новоствореної громади [67].

У сучасному розумінні слово «стратегія» трактується як основні шляхи, практичні кроки і механізми втілення ідеї чи теорії у життя. Отже, коли ми говоримо про стратегію розвитку територіальної громади, маємо на

увазі чітко визначені мету і цілі розвитку, а також необхідні засоби для досягнення цих цілей. Іншими словами, «стратегія» — це обґрунтований вибір напрямку розвитку адміністративно-територіальної одиниці, а також прийняття необхідних рішень відповідним органом місцевого самоврядування [59].

Стратегії — це довготермінові плани розвитку, які розробляються, як правило, на 7-10 років, це бачення, місія, пріоритети громади, це те — куди рухається громада. Проте реалізується Стратегія через щорічні плани та програми розвитку, конкретні проекти, на які виділяються чи залучаються кошти. Поступова, поетапна реалізація таких проектів чи програм наближає громаду до її стратегічних цілей. Процес стратегічного планування — це довготривалий творчий процес із певним алгоритмом дій, який покликаний вирішити питання забезпечення сталості розвитку територіальної громади.

Сталий розвиток територій забезпечується поєднанням екологічних, економічних та соціальних складових розвитку. Саме за таких умов можливе створення комфортного середовища, підвищення якості життя сільського населення. Що включають у себе складові, які забезпечують сталий розвиток? [70].

Екологічна сталість, це не лише догляд та збереження довкілля, але й задоволення елементарних людських потреб у чистому повітрі, екологічно чистих харчових продуктах; забезпечення благоустрою територій, здійснення заходів із енергозбереження, забезпечення житлово-комунальних послуг, таких як водопостачання та водовідведення; поводження з твердими побутовими відходами тощо. Тобто, це виконання завдань, які, в першу чергу, позитивно вплинуть на навколишнє середовище у майбутньому. Наприклад, Стратегією розвитку Новоукраїнської міської ОТГ передбачено ряд заходів, які прямо впливають на забезпечення екологічної сталості об'єднаної громади, а саме: запровадження роздільного збирання ТПВ; оптимізація станів полігонів ТПВ; здійснення санітарної очистки населених пунктів, які входять до ОТГ; здійснення благоустрою території громади

тощо. У результаті мешканці ОТГ отримують належний санітарний стан населених пунктів громади із зменшенням кількості стихійних сміттєзвалищ та започаткованою традицією роздільного збору сміття; благоустроєні території і приємний естетичний стан населених пунктів, що позитивно вплине на рівень задоволеності життям у громаді [70].

Економічна сталість, яка є однією з важливих складових, що визначає економічний поступ розвитку громади. Досягненню економічної сталості передуює створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, залучення місцевих та іноземних інвестицій у місцеву економіку, надання максимального сприяння компаніям, які працюють на території ОТГ, перепідготовка кадрів з урахуванням майбутніх потреб бізнесу, створення життєздатної у фінансовому відношенні економічної бази ОТГ. Усі ці фактори впливають на створення робочих місць, а отже перешкоджатимуть відтоку населення з новоствореної громади. Наприклад, для досягнення економічної сталості Стратегія Джулинської сільської об'єднаної територіальної громади передбачає розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та переробної галузі; налагодження державно-приватного партнерства; оптимізацію місцевих податків; забезпечення належного оформлення документів на земельні ділянки та об'єкти нерухомості, які підлягають продажу на конкурентних засадах тощо.

Соціальна сталість передбачає належне медичне обслуговування, безпечне і здорове житло, високоякісну освіту для всіх мешканців громади; підтримку громадської безпеки та правопорядку; зміцнення духу громади, її згуртованості, що породжує почуття приналежності до певної території, тобто розвитку локальної ідентичності; сприяння творчому вираженню, збереження традицій тощо. Розуміючи це, мешканці Новоукраїнської ОТГ, в рамках затвердженої Стратегії розвитку, створюватимуть центри дозвілля та розвитку молоді, будинки для людей похилого віку, забезпечуватимуть постійні канали зв'язку і комунікацій між владою та громадою, розвиватимуть та удосконалюватимуть існуючу сферу послуг [21].

Водночас усі ці три складові не є відокремленими одна від одної, а міцно переплітаються. Це забезпечує взаємозв'язок цілей, планів розвитку і проектів розвитку громад, прописаних у місцевих стратегіях, а також взаємодоповнюваність усіх стратегічних напрямів розвитку. Такий підхід сприяє економічному зростанню, задоволенню потреб людини при збереженні навколишнього середовища для майбутніх поколінь [15].

Таким чином, здійснюючи процес стратегічного планування розвитку об'єднаної територіальної громади, необхідно обов'язково пам'ятати про три складові сталого розвитку — екологічну, економічну та соціальну, які стають складовими Стратегії. Також слід враховувати взаємодоповнюваність та взаємозв'язок цих складових, оскільки вони формують логічне бачення майбутнього громади та поєднують усі цілі розвитку в рамках стратегій. І, нарешті, стрижнем процесу стратегічного планування є участь членів громади на усіх етапах планування та розробки стратегій. Лише у такому випадку стратегія зможе пронизати кожен сферу життя громади, а отже забезпечити рівний доступ до якісних послуг [45].

План стратегічного розвитку Джулинської сільської ОТГ розроблений у відповідності Конституції України, Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України», «Про планування і забудову територій», Постанови Верховної Ради України «Про концепцію сталого розвитку населених пунктів», та іншими базовими документами.

Головною стратегічною метою соціально-економічного розвитку Джулинської сільської ОТГ на період до 2022 року – є поліпшення рівня і якості життєдіяльності населення, створення умов для гармонійного розвитку особистості на основі підвищення конкурентоспроможності та рівня інвестиційної привабливості населених пунктів сільської ради [78].

Стратегічний план розвитку «Джулинської сільської ОТГ» характеризується кількома суттєвими рисами:

- зосереджується на тих напрямках розвитку громади, які

становлять для неї найбільший шанс в майбутньому ;

- характеризується точним, логічним записом, який впливає зі стратегічних напрямів розвитку в системі: стратегічних цілей, операційних цілей, завдань для реалізації;

- окреслює конкурентні переваги громади у відношенні до ближнього і дальнього оточення – творить стратегію динамічного розвитку;

- є результатом праці представників всіх груп сільської громади, починаючи з місцевої влади, організації і установ сільської ради та завершуючи мешканцями. Це дозволяє отримати пропозиції цілей та завдань від усіх зацікавлених сторін, а також сприйняття представниками місцевої спільноти рішень та завдань, які приймаються в рамках стратегії;

- пов'язаний з іншими документами стратегічного характеру;

Трансформаційні процеси, які відбуваються в соціально-економічному житті України, ставлять нові вимоги до їх державного регулювання. Саморегулюючий ринковий механізм, на який до останнього часу покладались великі надії, без ефективного регулюючого впливу держави на соціально-економічні процеси в умовах перехідної економіки виявився неідеальним. Цьому підтвердженням є і світовий досвід, суть якого полягає в тому, що жодна держава, включаючи і ті, де впродовж століть відпрацьовувався і утверджувався механізм ринкового саморегулювання, не виходили із кризи без чіткої концепції, програми дій, без застосування, в тому числі на перший термін, податкового регламентування. Тим актуальнішим це є для нас, де формування ринкового середовища знаходяться на початковій стадії [80].

І тому зараз важливим є оволодіння процесом розробки і впровадження пріоритетних (стратегічних) цілей розвитку територіальної громади, як один із головних інструментів досягнення добробуту та економічної самодостатності населених пунктів сільської ради. Таке стратегічне планування в місцевому самоврядуванні є процесом визначення узгоджених з громадою цілей її стратегічного розвитку та вибору засобів досягнення цих

цілей [83].

Головні завдання стратегії розвитку Джулинської сільської ОТГ:

- формування бачення майбутнього стану населених пунктів сільської ради та визначення його місії;
- проведення діагностичного аналізу її сучасного стану;
- виявлення головних проблем та стратегічних цілей розвитку;
- визначення першочергових цілей розвитку населених пунктів сільської ради;
- визначення першочергових цілей та завдань щодо їх досягнення;
- обґрунтування шляхів досягнення стратегії.

Для аналізу проблем сіл Джулинської ОТГ проведено аналіз громадської думки. Аналіз опитування мешканців сіл Джулинської сільської ОТГ щодо основних проблем в економічній суспільній та екологічній сферах показав, що найбільш вагомими з них є такі: [75].

1) В економічній сфері:

- мала кількість підприємств та робочих місць;
- недостатнє фінансування бюджетних установ села;
- низькі зарплати та пенсії мешканців села;
- відсутність інвестицій у розвиток соціальної сфери села;
- недостатнє фінансування освіти;
- високі ціни на товари і послуги.

2) В суспільній сфері:

- відсутність достатньої кількості спортивних площадок чи спортивно- оздоровчих комплексів;
- низький культурний та духовний рівень мешканців територіальної громади;
- мала кількість дитячих майданчиків;
- пасивність мешканців територіальної громади;
- відсутність можливості для організації змістовного дозвілля та відпочинку мешканців села (в т. ч. молоді).

3) В екологічній сфері:

- засмічення території та створення нових стихійних сміттєзвалищ;
- забруднення води, відсутність централізованого водопостачання;
- недостатня організація збирання та вивозу побутових відходів від домогосподарств;

домогосподарств;

- очистка берегів річки Південний Буг.

Шляхи реалізації стратегічних напрямів громади

Стратегічний напрям 1 — Підвищення духовного та культурного рівня, збереження національних традицій.

Мета – розвиток духовного та культурного середовища, збереження історичної спадщини та національних традицій.

Цілі:

- культурно-просвітницька робота, патріотичне виховання;
- збереження історичної спадщини та національних традицій;
- розвиток закладів культури і освіти та дошкільних установ;
- розвиток молодіжного руху, організація дозвілля.

Бачення – села із великим рівнем культури, духовного розвитку, збереженими національними традиціями, сучасними закладами культури, освіти та дошкільного виховання.

Завдання із реалізації стратегічного напрямку 1.

Ціль - розвиток культурного і духовного середовища, патріотичне виховання. Розвиток закладів освіти, культури та спорту.

Завдання:

- залучення мешканців сіл до проведення державних, національних та релігійних свят;
- догляд за пам'ятниками, символічними могилами, капітальний ремонт Меморіалу слави в с. Хмарівка;
- сприяння залученню спонсорських коштів у розвиток культури;
- залучення до участі в колективах та гуртках художньої самодіяльності та інших;

- проведення тематичних бесід, зустрічей інтелігенції села з мешканцями та учнівською молоддю з приводу актуальних проблем сьогодення;
- глибшого вивчення історії України, висвітлення героїчних сторінок Українського народу через місцеву пресу, вшановування видатних людей України, проведення зустрічей за участю живих свідків історії-ветеранів, репресованих, депортованих;
- вивчення в школах та в гуртках українських пісень, звичаїв, народних обрядів;
- розробити програму капітального ремонту , покращення матеріально- технічної бази та ресурсного забезпечення освітніх закладів ;
- придбання сучасних сценічних костюмів та музичного обладнання для всіх закладів культури;
- провести капітальний ремонт БК у с. Джулинка , с. Чернятка та сільського клубу у с. Берізки-Бершадські;
- побудувати дитячі майданчики сучасного типу;
- побудувати вуличне освітлення по всіх вулицях сіл;
- залучити молодь до вирішення проблем сіл через створення молодіжної ради при виконавчому комітеті Джулинської сільської ради.

Стратегічний напрям 2 – Розвиток економічного потенціалу, підприємництва та сільськогосподарського виробництва.

Мета – розвиток економічного потенціалу сіл, підприємницької та сільськогосподарської діяльності, розширення міжнародного співробітництва.

Цілі:

- розвиток підприємницької діяльності (малого та середнього бізнесу, обслуговуючих кооперативів);
- формування зон відпочинку та інфраструктури в туристичній галузі;
- розвиток сталого сільськогосподарського виробництва ;
- розвиток міжнародного співробітництва.

Бачення – економічно розвинуті села з високим рівнем добробуту мешканців.

Завдання із реалізації стратегічного напрямку 2.

Ціль 1 – розробка інвестиційних програм та проектів.

Завдання:

1. Створити сприятливе середовище для впровадження інвестиційних програм та проектів;
2. Визначити можливі джерела фінансування інвестиційних програм та проектів;
3. Сформувати базу даних інноваційно-інвестиційних проектів та програм сіл;
4. Надати підтримку суб'єктами господарювання у впровадженні нових технологій та розробці інноваційних ідей;
5. Вважати інвестиційними проектами:
 - Капітальний ремонт закладів культури та освітянських закладів
 - Будівництво водогону
 - Будівництво очисних споруд
 - Капітальне будівництво дороги Чернятка-Хмарівка-Красносілка
 - Капітальний ремонт приміщення для створення ЦНАПу.
1. Вважати інвестиційними програмами:
 - програму озеленення сіл;
 - програму будівництва та поточного ремонту доріг;
 - програму освітлення населених пунктів

Забезпечити публічне обговорення планів і програм, які розробляються сільською радою та її виконкомом.

Ціль 2 – розвиток підприємницької діяльності малого та середнього бізнесу. Завдання:

1. Підтримувати розвиток підприємницької діяльності шляхом:
 - зміни цільового призначення землі під комерційні об'єкти;
 - надання на конкурсних засадах земельних ділянок під об'єкти

комерційного використання;

- надання дозволів суб'єктам підприємницької діяльності на реконструкцію приміщень для використання під бізнес;
- залучення до вирішення проблем сіл підприємств, що здійснюють свою діяльність на території сільської ради.

2. Стимулювати діяльність підприємництва направлену на збільшення кількості робочих місць.

3. Домогтися реєстрації підприємств, що розташовані на території сільської ради за місцем фізичної адреси.

Ціль 3 – розвиток сталого сільськогосподарського виробництва.

Завдання:

- забезпечити створення механізмів контролю за раціональним використанням земельних ресурсів громади;
- передбачити заходи з підтримки раціонального використання землі та розвитку різних видів виробничої і невиробничої кооперації в селах;
- стимулювати діяльність підприємств направленою на збільшення кількості робочих місць;
- використовувати нові, екологічно чисті технології в аграрному секторі;
- надати допомогу у становленні роботи сільськогосподарських об'єднань мешканців сіл;
- стимулювати розвиток приватної ініціативи сільськогосподарського виробництва;
- надати допомогу у створенні фермерських господарств сімейного типу, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Ціль 4 – розвиток міжнародного співробітництва.

Завдання:

- розробити пріоритетні напрямки співробітництва з закордонними партнерами; розширювати економічну та культурну співпрацю;
- проводити туристичні поїздки, заходи по обміну досвідом членам

місцевого самоврядування та молоді;

- домогтися виконання спільних, так званих твердих проєктів в рамках Європейського співробітництва Україна-Польща-Німеччина; Україна- Молдова, Білорусія;

- розробити програму розвитку міжнародного співробітництва громади.

Стратегічний напрям 3 – Забезпечення високих соціальних стандартів населення.

Мета – забезпечення високих соціальних стандартів життя мешканцям територіальної громади та реформування сфери послуг.

Цілі:

А) формування системи соціального захисту населення;

Б) покращення медичного обслуговування та охорони здоров'я;

В) розвиток комплексної житлової та соціальної програми;

Г) підвищення рівня надання комунальних і побутових послуг;

Д) розвиток фізичної культури та спорту;

Е) покращення стану доріг, вуличного освітлення та безпеки пішоходів.

Бачення – села високих соціальних стандартів життя.

Завдання із реалізації стратегічного напрямку 3.

Ціль 1 – розвиток програм соціального захисту населення.

Завдання:

- створити відділ управління праці та соціального захисту населення при сільській раді Джулинської ОТГ;

- створити систему моніторингу з питань соціального захисту населення;

- забезпечити продуктивну роботу соціально-гуманітарного відділу при виконкомі Джулинської сільської ради; постійно вести облік мешканців села, що потребують соціальної підтримки: дітей-сиріт, багатодітних сімей, самотніх престарілих громадян, що опинились в кризових ситуаціях;

- розвивати комплексну систему надання послуг особам похилого

віку;

- залучати волонтерів до роботи у сфері надання соціальних послуг;
- створити рівні соціальні можливості особам з особливими потребами та соціальним статутом – інваліди, люди похилого віку, діти-сироти.

Ціль 2 – підвищення рівня надання комунальних і побутових послуг.

Завдання:

- розробити програму розширення та підвищення якості надання побутових послуг населенню;
- проводити виважену товарно-цінову політику для всіх видів комунальних послуг;
- для забезпечення належного санітарного стану сіл домогтися заключення дозволів на постійний вивіз твердих побутових відходів та виконання програми «Благоустрій»;
- розробити та впровадити енергозберігаючі технології в комунальних закладах;
- пропагувати та надавати допомогу мешканцям сіл у впровадженні енергозберігаючих технологій при будівництві та реконструкції житлових будинків;

Ціль 3 – покращення медичного обслуговування та охорони здоров'я.

Впровадження програм розвитку фізичної культури та спорту.

Завдання:

- прийняти на баланс сільської ради медичні заклади;
- побудувати модульну котельню на твердопаливних котлах а Джулинській амбулаторії
- домогтися покращення профілактики захворювань серед жителів територіальної громади фельдшерсько-акушерськими пунктами; залучити приватних фахівців діагностичної та лікувальної апаратури;
- побудувати спортзал з басейном

- проводити фізкультурно-оздоровчі заходи направлені на боротьбу із алкогольною, тютюновою та наркотичною залежністю;
- забезпечити фінансову підтримку сільським спортивним секціям;
- ввести в штат виконавчого комітету сільської ради посаду інструктора по фізичній культурі та спорту.

Ціль 4 – впровадження комплексної житлової програми.

Завдання:

- провести аналіз потреб мешканців сіл в додатковій житловій площі та покращення житлових умов;
- сприяти мешканцям територіальної громади у вирішенні питань добудови індивідуальних житлових будинків, будівництва нових будинків на власних земельних ділянках;
- сприяти у зміні цільового призначення землі під індивідуально-житлове будівництво;
- виділити землі сільської ради під молодіжне житлове будівництво;
- впорядкувати існуючі багатоквартирні будинки, домогтися їх благоустрою.

Ціль 5 – забезпечення дотримання законів і правопорядку, прав і свобод громадян, безпечних умов проживання.

Завдання:

- забезпечити інформування мешканців територіальної громади щодо соціально-економічного стану населених пунктів, проблемних питань, виявлених негативних тенденцій, порушень дотримання законності і правопорядку на території сільської ради;
- проводити громадські слухання по проблемах, які турбують кожного громадянина;
- домогтися виконання посадовими особами органу місцевого самоврядування та керівниками підприємств, установ та організацій законів України «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації»;

- практикувати зустрічі депутатів сільської ради з мешканцями відповідних округів з проблемних питань;
- домогтися покращення роботи дільничних інспекторів міліції шляхом проведення подвірних обходів, роботи з особами, що знаходяться на обліку правоохоронних органів, особами схильними до правопорушень; молоддю територіальної громади.

Стратегічний напрям 4 — Безпечне та сприятливе для життя і здоров'я довкілля.

Метою є забезпечення безпечного та сприятливого для здоров'я життєвого середовища.

Цілі:

А) розробка та впровадження програм охорони довкілля; Б) формування системи якісного водопостачання ;

В) формування та впровадження системи озеленення території сіл;

Г) формування та впровадження систем збирання та утилізації побутових відходів.

Бачення – економічна чиста, безпечна та сприятлива для здоров'я і життя територія.

Завдання із реалізації стратегічного напрямку 4.

Ціль 1 – розробка та впровадження програм охорони довкілля. Формування системи управління побутовими відходами та розробка схем санітарної очистки сіл.

Завдання:

- розробити комплексну програму охорони навколишнього природного середовища на території Джулинської сільської ради;
- розробити та виконати проекти очистки ставків, водойм, джерел та річок;
- створити спортивну та відпочинкову базу біля річки Південний Буг
- відтворити відпочинкову паркову зону біля будинку культури

- провести озеленення територій дитячих садків;
- проводити учнівські конференції з питань охорони навколишнього природного середовища;
- розробити програму поводження з твердими побутовими відходами;
- створити систему оплати за збір та вивіз побутового сміття з мешканців сіл;
- не допускати утворення стихійних сміттєзвалищ на території сільської ради;
- упорядкувати місця ліквідованих стихійних сміттєзвалищ.

Ціль 2 розбудова системи водопостачання та водовідведення.

Створення рекреаційних зон та озеленення населених пунктів.

Завдання:

- будівництво водогону в с. Хмарівка;
- будівництво очисних споруд;
- відремонтувати та очистити всі громадські криниці;
- щорічно проводити конкурс «Чиста криниця»;
- забезпечити щорічне дослідження води з громадських криниць на предмет її якості;
- розробити та виконати комплексну програму озеленення сіл ;
- щорічно проводити конкурси «Зелена вулиця села» та «Двір зразкового ландшафту».

Отже, стратегія розвитку Джулинської територіальної громади – довгостроковий план її розвитку, на тривалий період до 2022 року.

Для успішного функціонування даної стратегії непотрібно забувати про постійний моніторинг, для оперативного реагування на зміну середовища функціонування ОТГ [50].

Основними завданнями такого моніторингу є: [52].

1. Аналіз досягнення запланованих результатів і виявлення причин невиконання окремих заходів щодо досягнення результатів по окремих

пріоритетних напрямках стратегії розвитку територіальної громади.

2. Формування рекомендацій з метою коригування Стратегії.
3. Аналіз змін зовнішнього середовища.
4. Аналіз змін у територіальній громаді.

Розробка стратегії розвитку і подальша її реалізація дозволяє поєднати довгострокову перспективу розвитку, поточне управління та вирішення нагальних завдань територіальної громади.

Стратегія розвитку сприяє вирішенню значної кількості проблем таких як: забезпечення необхідного рівня соціально-економічної стабільності, сприянню розвитку тих форм економічної діяльності, які узгоджуються з існуючими ресурсними можливостями громади, створенню якісно нових робочих місць, покращенню життєвих стандартів.

3.3. Адаптація зарубіжного досвіду щодо організації участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку в Україні

Адаптацію прийнято розглядати як процес цілеспрямованої зміни параметрів, структур і властивостей системи у відповідь на дії зовнішніх і внутрішніх чинників для забезпечення ефективного функціонування системи і її елементів. А ефективність адаптації, у нашому випадку, є результатом управління процесом пристосування зарубіжного та вітчизняного досвіду, результатом функціонування системи і процесу управління у вигляді взаємодії того, ким (чим) управляють і управляючої системи. Ефективність вказує, якою мірою управляючий орган реалізує цілі, досягає запланованих результатів. Ефективність адаптації полягає в ефективності пристосування, сприйняття нового уже сформованою системою, коли нове складає вже її частину [32].

Ефективність процесу адаптації може включати три аспекти: з'ясування

того, чи дійсно здобутий результат є результатом адаптації, а не дія інших суспільних компонентів, як прояв саморегулятивного механізму самоуправляючих об'єктів; пошуком джерел результатів процесу адаптації (професіоналізм і талант керуючих процесом адаптації, якість правових документів та ін.), з тим щоб активніше його використовувати в наступних циклах; встановлення взаємозалежності, сполученості між цілями і задачами, представленнями і моделями, закладеними в рішеннях щодо адаптації, і реально здобутими результатами застосування досвіду [23].

Розробка та реалізація спільних проектів залучає більшу кількість населення територіальної громади до співпраці, підвищує зацікавленість населення до питань розвитку території, встановлює зворотній зв'язок із громадою. Розуміння особою своєї причетності до територіальної громади і можливості у зв'язку з цим брати участь у вирішенні питань місцевого значення є показником сформованого громадянського суспільства.

Підхід до місцевого розвитку із залученням громад найактивніше застосовує та просовує в Україні Програма розвитку ООН. Починаючи з 1995 року ПРООН організовує реалізацію комплексних, масштабних проектів у тісній співпраці з іншими міжнародними організаціями та агенціями з розвитку. Діяльність у рамках цих проектів завжди містить заходи, що забезпечують досягнення цілей підходу, а саме: розбудову партнерства на рівні населених пунктів, районів та областей; інституційне забезпечення взаємодії громад, органів влади та інших партнерів; надання часткової фінансової підтримки мікропроектів громад; розвиток потенціалу та спроможності громад, влади та інших партнерів на місцевому рівні. ПРООН накопичила вагомий досвід під час реалізації в Україні проектів, що використовують підхід із залученням громад[26].

«Місцевий розвиток орієнтований на громаду» – всеукраїнський проект, який реалізується в Україні на кошти ЄС та Програми розвитку ООН, спрямований на створення сприятливого середовища для сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні через самоорганізацію та

соціальну активізацію ТГ, розроблення та впровадження невеликих за обсягом громадських ініціатив у всіх областях України та АРК. Програма діяла з 2007 до 2010 року у 200 районах з усіх 24 областей України та АРК.

За цей час на основі бюджету в 25 млн. євро в усіх регіонах України підтримано понад 1000 організацій громад більш як у 1000 сіл, у яких було реалізовано проекти громад для близько 1 млн. бенефіціарів. ПРООН поширює та відтворює позитивні здобутки, продемонстровані попередніми проектами, у низці муніципалітетів 24 областей України та в АРК для того, щоб громади відчули здатність спиратися на власні сили та сповнилися відчуттям гідності [32].

Метою проектів ПРООН є розбудова потенціалу територіальної громади та органів місцевої влади для участі у спільному процесі прийняття рішень та забезпечення права місцевої власності. У процесі реалізації проекту створюється висхідний механізм («знизу-догори»), що залучає до нього зацікавлені сторони з нижчого рівня (громади), середнього рівня (районний і обласний) та макрорівня (національний) та рухається вгору

Процес упровадження місцевого розвитку громади включає в себе ряд заходів та ключових моментів, які в кінцевому підсумку дають результати згідно із задумом. Вибір учасників здійснювався за допомогою відкритого конкурсу на основі критеріїв оцінки соціально-економічних труднощів, особливо у сфері охорони здоров'я, освіти, водопостачання, енергопостачання та екологічної ситуації. Через процес відбору Проект місцевого розвитку громади залучає найбільш незахищені сфери населення та райони [41].

Знання і досвід, набуті в ході реалізації Проектів, збираються, аналізуються та розповсюджуються через національний ресурсний центр у співпраці з науковими діячами та асоціацією місцевих органами місцевого самоврядування [12]. Практика реалізації проектів визначила такі основні ключові складники місцевого розвитку, орієнтованого на громаду: самоорганізація громади, реєстрація організації громади, співпраця громади

та місцевої влади, залучення громади до планування місцевого розвитку, реалізація та фінансування проектів громади, управління майном, створеним у рамках проектів громади.

З прийняттям Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» у 1997 році цей процес став динамічнішим : було закріплено права членів територіальної громади на участь у вирішенні місцевих питань та визначено цілий ряд форм та механізмів такої участі, серед них і місцеві ініціативи та опитування. Парламентарі, ввівши цей закон у дію, визначення цього інструменту місцевої демократії та деталі його реалізації свідомо віднесли до відання місцевих рад, чим створили певні бар'єри для використання [65].

Такі особливості визначаються як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами.

До об'єктивних можна віднести: особливості історичного розвитку та політико-географічного положення громади; етнічний склад та демографічні особливості територіальної громади; особливості нормативно- правового регулювання економічних процесів та соціального життя регіону, адміністративного району та громади тощо.

До суб'єктивних відносимо: особливості (політичні, етнічні та освітні) складу місцевої ради та особистісні характеристики очільника органу місцевого самоврядування – голови територіальної громади [31].

Право громади на місцеву ініціативу унормовано чинним законодавством і встановлено ст. 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». У статті 9 «Місцеві ініціативи» здійснена спроба законодавця унормувати процес подання та розгляду місцевої ініціативи:

1. Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання органам місцевого самоврядування.

2. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог Закону України «Про засади

державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

3. Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи.

4. Рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади [63].

На практиці реалізувати право на місцеву ініціативу за відсутності місцевого правового регулювання неможливо, про що було сказано вище, оскільки законом не врегульовано порядку внесення ініціативи на розгляд ради. Керуючись нормами ЗУ, місцева рада повинна встановити порядок внесення ініціативи окремим положенням (чи викласти цей порядок у Статуті громади) за таким алгоритмом: мета, предмет, ініціювання, внесення, розгляд та ухвалення рішень, але часто місцеві ради не поспішають із встановленням цього порядку за двох причин: низька фахова спроможність здійснити ці дії; умисне ігнорування норми закону для обмеження доступу громади та її представників до участі в управлінні громадою (часто прикриваючись причиною відсутності потреби в цьому через низьку активність тощо).

Місцева ініціатива – прерогатива членів ТГ, тому, що саме вони є суб'єктом права внесення питань у порядку місцевої ініціативи на розгляд місцевої ради. Процедура має бути чіткою й зрозумілою, забезпечувати ефективність процесу, захист інтересів сторін та їхню співпрацю в ході процесу. З огляду на це, деякі практики й науковці (А. Ткачук, В. Прошко, Ю. Ганущак, М. Гументик) пропонують двоетапний алгоритм внесення ініціативи [1, 19, 41].

На першому етапі – етапі внесення ініціативи – ініціативна група готує необхідний пакет документів та подає його до органів місцевого самоврядування для попереднього розгляду.

На другому етапі – етапі додаткової легітимізації ініціативи – ініціатори збирають підписи співгромадян на її підтримку та вносять до місцевої ради, цього разу – вже для обов’язкового розгляду.

У описаному підході Рубцова В.П., алгоритм дій такий: утворення ініціативної групи – підготовка документа та додатків – подання ініціативи – попередній розгляд, консультації, узгодження позицій та можливе ухвалення рішення – (за відсутності узгодження та/чи рішення) збір підписів на підтримку – обов’язковий розгляд на позачерговій сесії з ухваленням рішення по суті ініціативи – див. рис. 3.1 [77].

Предметом місцевої ініціативи у Джулинській ОТГ визначено питання, що «мають важливе значення для територіальної громади». Однак законом встановлено, що питання може бути «будь-яким» (у межах повноважень МС), а положенням не можна звужувати норму закону. Окрім того, поняття «важливість» допускає різні трактування, а це може ускладнити чи взагалі унеможливити реалізацію права.

Рис. 3.1 Алгоритм дій щодо реалізації громадської ініціативи у Джулинській ОТГ

На нашу думку, визначення у положенні можна й не давати – суть поняття місцевої ініціативи випливає із закону. І місцева сільська рада має забезпечити її розгляд, створивши для цього всі необхідні правові умови ще на початку своєї каденції і закріпивши, у т. ч., в регламенті ради, було б слушним, якби законодавство серед підстав, що можуть бути причиною висловлення недовіри голові громади чи місцевій раді (чи їм разом), зазначило відмову від розгляду на засіданні ради поданих місцевих ініціатив, ця норма посилила б позиції прямої демократії у МС.

ВИСНОВКИ

Залучення громадськості до процесів розробки та прийняття рішень, що стосуються життя територіальної громади, є одним з фундаментальних принципів демократії та розвитку громадянського суспільства. Загальною метою залучення громадськості є налагодження довірливих відносин між територіальною громадою та місцевими органами влади, що сприяє збільшенню взаємної відповідальності, підвищенню прозорості процесу ухвалення владних рішень та розвитку місцевого самоврядування. Досвід розвинених демократичних країн показує, що посилення ролі самих громадян у задоволенні потреб громади та поліпшення життєвого рівня місцевого населення є важливим елементом розвитку місцевого самоврядування.

Не дивлячись на те, що в Україні створено передумови для широко залучення населення до вирішення місцевих проблем, але активність членів громади на сьогодні на дуже низькому рівні. Основними причинами цього є, по-перше, недостатнє розуміння органами державної влади, що являє собою участь громади в процесі економічного та соціального розвитку, та яким чином можна залучати населення. Іншою причиною вважаємо інертність самих членів громади: частково через «споживацький підхід» (держава зобов'язана забезпечити усім), частково через нерозуміння того, що тільки вони особисто можуть стати провідниками змін у суспільстві. Практика роботи в українських громадах показує, що істотною причиною того, що місцеві ініціативи щодо розвитку залишаються нереалізованими, є сприйняття органами місцевої влади цих ініціатив як спробу перебрати на себе громадськими групами або інституціями владні повноваження, а не як можливість створення партнерських відносин і розв'язання місцевих проблем.

Дослідивши Джулинську ОТГ можна зробити висновки а надати пропозиції:

Згідно проведеного аналізу участі громади в процесі власного розвитку можна зробити висновки:

1. У Джулинській ОТГ більша частина жителів є пасивними учасниками, участь жителів обмежується тим, що вони отримують інформацію про певні події, що відбуваються чи будуть відбуватися в громаді, тобто відбувається односторонній обмін інформацією.

2. Участь в наданні інформації є досить не активною, члени громади беруть участь у інформативних опитуваннях, але не мають можливості впливати на розвиток самого процесу.

3. Жителі Джулинської ОТГ активно беруть участь шляхом висловлювання власної думки, тобто, на цьому рівні органи влади консультуються з населенням щодо певної проблеми, що існує в громаді, але члени громади не беруть участі в прийнятті рішень.

4. Активна участь жителів громади відбувається через прийняття участі через матеріальне стимулювання, жителі надають свої ресурси, наприклад, працю, в обмін на гроші або інші матеріальні стимули, таку форму співробітництва досить часто називають участю, хоча ці люди не зацікавлені в продовженні своєї діяльності після завершення матеріального стимулювання.

5. У Джулинській ОТГ існує, так звана, функціональна участь, яка на відповідному рівні створюються з ініціативних груп заради досягнення окремих цілей, пов'язаних з процесом розвитку громади, дані групи, в ОТГ, як правило, створюються за ініціативою ззовні.

6. Спільна участь. Члени громади беруть участь в спільному аналізі, який призводить до складання планів діяльності та створення нових локальних інституцій або посилення вже існуючих. Створені групи контролюють місцеві рішення.

7. У громаді активно працює участь самообілізація, тобто представники громади, беруть участь у процесі розвитку, висувуючи ініціативи незалежно від зовнішніх інституцій.

Необхідність розрізняти рівні участі громади в процесі розвитку полягає в тому, що підходи до залучення різноманітних зацікавлених осіб і груп до певних процесів розвитку громади повинні бути різними. Це обумовлено тим, що в Джулинській ОТГ існує велика кількість зацікавлених сторін: органи влади та місцевого самоврядування, бізнес, неурядові громадські організації, споживачі послуг, фінансові установи, навчальні заклади тощо. Кожна з цих груп має різну ступінь зацікавленості та рівень мотивації бути залученими до певного проекту з розвитку територіальної громади.

Відповідно до виділених категорій зацікавлених осіб можуть застосовуватися різні типи залучення. Наприклад, частину осіб можна залучати до прийняття рішень та співпраці; іншу категорію можна інформувати, консультуватися з нею або навіть, в деяких випадках, ігнорувати.

Отже, розробка ефективної системи залучення населення до розвитку територіальної громади включає аналіз зацікавлених осіб, оцінка впливу та важливості кожного з цих суб'єктів для процесу.

Іншим важливим аспектом, який необхідно відзначити в Джулинській ОТГ в процесі залучення громадян до активної участі в розв'язанні місцевих проблем, це є мотивація для залучення, тому в перспективі розвитку громади це повинно стати важливим завданням органів влади та місцевого самоврядування – мотиваційні чинники та зрозумілі критерії оцінювання результатів, щоб учасники процесу змогли побачити особистий внесок і вигоду від участі в процесі, щоб люди добровільно співпрацювали як колектив, важливо, щоб існувало «емоційне стимулювання громад, як колективів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрам'юк І. Врегулювання механізмів участі громадян в управлінні громадою / Ігор Абрам'юк, Анатолій Ткачук. - К.: Легальний статус, 2011.- 64 с.
2. Адміністративно-територіальний устрій та сталий розвиток регіону : (концепт. основи та методологія) / [В.М.Бабаєв та ін.]; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т» - 2-ге вид., стер. - Х.: НТУ «ХП», 2008. – 315 с..
3. Амборські Д. Введення в систему місцевого управління Канади: загальний огляд / Інтернет-холдинг Олега Соскіна [Місцеве самоврядування: досвід Канади] Взаємозв'язок правових і практичних механізмів здійснення місцевого самоврядування. Виступи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2000/11-12/20001197.html>.
4. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления [Текст] : курс лекцій / Г. В. Атаманчук. – М.: Юридична література, 1997. – 400 с.
5. Бабаєв В. М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / В. М. Бабаєв. – Х.: Магістр, 2004. – 204 с.
6. Баймуратов М. А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине / М.А. Баймуратов. – Х., 2010. – С. 7.
7. Баймуратов М. О. Територіальна громада в політичній системі системі місцевого самоврядування України // В кн.: Муніципальне право України: підр. / За ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. - К., 2001. - С. 122-122.
10. Баймуратов М. О., Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні / М. О. Баймуратов, В. А. Григор'єв. – Одеса, 2003. – С. 102-113.
11. Бакуменко В. Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку / В. Бакуменко, В. Князев, Ю. Сурмін // Вісник УАДУ [Текст]. – 2003. – №2 – С. 11-27.

12. Балабан Р. В. Теорія виборчої системи [Текст] : монографія / Р.В.Балабан // – К.: Либідь, 2007. – 112 с.
13. Балабанова Л.В . Управління персоналом [Текст] : навч. посібник / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. – 471 с.
14. Батанов О. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О. Батанов // Вісник ЦВК. – 2008. – № 2 (12). – С. 52-57.
15. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні [Текст]: монографія / О. В. Батанов ; за ред. В. Ф. Погорілка. – К.: Ін Юре, 2003. – 511 с.
16. Батанов О. В. Місцеві вибори та муніципальні виборчі системи в зарубіжних країнах: досвід для України / О. В. Батанов // Управління сучасним містом : наук. практ. журн. – Київ : ВПЦ АМУ, 2001. – № 7 – 9. – С. 89-95.
17. Береза А. В. Застосування положень західних концепцій реформування виконавчої влади у перехідних країнах / А. В. Береза // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. - 2010. - Вип. 48. - С. 607-613.
19. Березин А. И. Институты публичной власти в национальной государственной традиции: Автореф. дис. канд. юрид. наук / А. И. Березин. –ДНУ, 2006. – 20 с.
20. Бобровська О. Ю. Соціальні і інституційні передумови розвитку місцевого самоврядування / О. Ю. Бобровська, І. В. Шумік // Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., 1 жовт., 2011 р., / за заг. ред. О.Ю. Бобровської. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2011. – С. 191 – 195.
21. Бойцов В. Я. Система субъектов советского государственного права / В. Я. Бойцов. – Уфа: Башкнигоиздат, 1972. – 160 с.

22. Бутко І. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні. – 1992. – №3. – С. 38-41.
23. Ванагс Э. Местное самоуправление в Латвии / Э. Ванагс, И. Вилка // Децентрализация: Эксперименты и реформы. – Будапешт: OSI/LGI, 2000. – С. 158-159.
24. Васильєва О. І. Організаційно-правові засади місцевих ініціатив в Україні / О.І.Васильєва // Управління сучасним містом. № 1-4/1-12 (37-40). – К.: НАДУ, 2010. – С. 162-165.
25. Виборчі системи для місцевих виборів: європейський досвід та українське законодавство / Лабораторія законодавчих ініціатив / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=1374&iar_id=721&as=2.
26. Ворона П. В. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади [Текст] : монографія / П. В. Ворона. – Полтава.: РВВ ПУЕТ, 2012. – 305 с.
27. Ворона П. В. Системи місцевих виборів в країнах Західної Європи. // Державне будівництво : електр. Наук. фахове видання. – 2016. – № 19. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeBu/2010-2/doc/2/06.pdf>
28. Голікова Т. Інституціоналізація української територіальної громади як носія корпоративних інтересів / Т. Голікова //Економіка України. – 2002. – № 12. – С. 43-50.
29. Голубь В. Політична участь в Україні: якісні характеристики та кількісний вимір / В. Голубь // Теорія та практика державного управління. – 2012. – № 4. – С. 24-37.
30. Гошовська В. А. Перехід України на стандарти управління Європейського Союзу: Зміна політико-управлінського мислення еліти: навч. посіб / В. А. Гошовська, М. І. Пірен. – К.: НАДУ, 2010. – 146 с.
31. Грабильніков А. В. Участь громадян України у виборчому і референдумному процесах як форма управління державними справами / А.В.

Грабильніков // Держава і право: зб. наук. пр. юрид. і політ. науки - К.: Ін-т держави і права ім. В.Корецького НАН України, 2001. – Вип. 13. – С. 118-121.

32. Дейвінг Янг. Місцеве самоврядування у країнах Скандинавії та Балтії. Огляд. SKL International / Янг Дейвінг. – 2016 – 59 с.

32. Делія Ю.В. Юридична природа місцевих референдумів: поняття, стадії та ознаки / Ю. В. Делія // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 3. – С. 19-26.

33. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України / ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К.: НАДУ, 2014. – 448 с.

34. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» - DESPRO. – К.: ТОВ «Софія». – 2012. – 128 с.

35. Дробот І. Ю. Гарантування місцевого самоврядування : теоретико-методологічний аспект [Текст] : монографія / І. О. Дробот. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. – 252 с.

36. Електронне урядування [Текст] : опор. конспект / С. В. Дзюба, І. Б. Жиляєв, С. К. Полумієнко [та ін.]; за ред. А. І. Семенченка; Орг. з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). – К. : [б. в.], 2012. – 264 с.

37. Енциклопедія державного управління [Текст]: у 8 т. – К.: НАДУ, 2011. – 692 с.

38. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» № 2487–VI від 10.07. 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 35-36.

39. Закон України «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад» від

24.02.1994 року № 3996–XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3996-12>.

40. Закон України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 14.01.1998 року № 14/98–ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/14/98–вр>.

41. Закон України «Про Всеукраїнський референдум» від 06.11. 2012 р. № 5475–VI // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 92. – С. 3729.

42. Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 03.07.1991 р. № 1286–XII зі змінами // ВВР. – 1991. – № 33 – С. 443.

43. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05 .02. 2015 року – № 157–VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 13. – с. 91.

44. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/ laws/show/1160–15>.

45. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 року № 280/97 ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – № 24. – С.170.

46. Закон України «Про місцеві вибори» від 14. 07. 2015 року № 595–VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/595–19>.

47. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року № 3038–VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 34. – С. 343.

48. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 51. – С. 548. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/2850–15>.

49. Ігнатенко О. С. Критерії оцінки ефективності взаємодії місцевих органів влади в Україні / О. С. Ігнатенко, В. І. Дудар // Вісник Національної

академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління. – 2016. – № 3. – С. 43-47.

50. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за загальною ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

51. Козачук М. Правові аспекти статусу територіальних громад / М. Козачук // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2001. – № 2. – С. 13-15.

52. Козюра І. Виклики і розвиток місцевого самоврядування в Канаді як досвід для України / І. Козюра // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Серія : Культура і соціальні комунікації : зб. наук. пр. / Нац. ун-т "Острозька академія". – Острого: Вид-во Нац. ун-ту "Острозька академія", 2012. – Випуск 3. – С. 142-150.

53. Корнієнко М. І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання: Навч. посіб. / М. І. Корнієнко – К.: Алерта, 2005. – 144 с.

54. Кравченко В. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні: Навч. посіб. / В. В. Кравченко, М. В. Пітцик. – К.: Арарат-Центр, 2001. – 176 с.

55. Кравченко Т. А. Значення та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні: функціональний підхід / Т. А. Кравченко // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 1. – С. 159-164.

56. Крук М. Технології формування органів місцевого самоврядування в США // Мат. міжн. конф.: «Політична праксеологія: безпека, технології, комунікації» / за ред. В. Бебика. / М. Крук – Київ: ВАПН, 2016. – С. 33-35.

57. Куйбіда В. С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування : [Текст] : монографія / В. С. Куйбіда. – К.: Вид-во МАУП, 2004. – 432 с.

58. Кушнір М. Статут територіальної громади: законодавчі проблеми та шляхи їх вирішення / М. Кушнір // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3. – С. 157–162.

59. Лабораторія законодавчих ініціатив / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://parlament.org.ua/>.

60. Лациба М. В. Як територіальна громада може впливати на вирішення питань місцевого значення / М. В. Лациба, В. В. Бондаренко – К.: [Український незалежний центр політичних досліджень], 2007. – 108 с.

61. Любченко П. Конституційне регулювання статусу громад: порівняльний аналіз / П. Любченко // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 2. – С. 83 – 91.

62. Мамонова В. В. Методологія управління територіальним розвитком: [Текст] : монографія / В. В. Мамонова. – Х.: Вид – во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. – 196 с.

63. Мартиненко В. М. Державне управління: шлях до нової парадигми (теорія та методологія) [Текст] : монографія / В. М. Мартиненко.

– Х.: Вид – во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2003. – 230 с.

64. Марцеляк О. В. Конституційна реформа і модернізація виборчої системи України в контексті світового досвіду / О. В. Марцеляк // Віче. – 2015. – № 16. – С. 8-12.

65. Місцеве самоврядування // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редколегія: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та інші. – К. : «Українська енциклопедія», 1998.

66. Місцеве самоврядування в Україні в умовах становлення правової держави : монографія / за ред. Ю. М. Тодики і В. А. Шумілкіна. – Х. : Одісей, 2004. – 392 с.

67. Місцеве самоврядування в Україні. Загальні збори громадян. Місцеві ініціативи. Громадські слухання: 36 типових місц. нормат. актів / А. Ткачук, В. Прошко, Ю. Ганущак, М. Гументик. – К.: [Ін – т громад. сусп – ва], 2001. – 44 с.

68. Муніципальне право України: Підручник/ Кол. авт.; За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. – К.: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
69. Надолішній П. І. Концепція демократичного урядування: сутність і проблеми формування та реалії / П. І. Надолішній // Актуальні проблеми державного управління [Текст] : зб. наук. пр. – Вип. 2 (30). – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2007. – С.46-55.
70. Наказ Міністерства економіки та питань європейської інтеграції України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» № 224 від 29.07.2002 р.
71. Наукові дослідження в галузі державного управління. Навч. посіб. (з грифом МОН України) / Авт.-упоряд.: В.М. Вакуленко, С.В. Майборода, Т.В. Мотренко та ін. – К.: НАДУ, 2008. – 224 с.
72. Петровський П. М. Методологія наукового дослідження в галузі державного управління [Текст] навч. Посіб. / П. М. Петровський. – Льві : ЛРІДУ НАДУ, 2015 – 240 с.
73. Погорілко В. Ф. Референдуми в Україні: історія та сучасність : монографія / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – К. : Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 248 с.
74. Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад: Постанова Кабінет Міністрів України Про затвердження Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад від 27 липня 1998 р. № 1150 // Офіційний вісник України від 13.08.1998 р., № 30, стор. 66, код акту 5778/1998.
75. Попок А. А. Інноваційна діяльність в органі публічної влади: системний підхід / А. А. Попок, С. А. Попов // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2017. – № 2. – С. 12-19.
76. Розпутенко І. В. Пріоритетні напрями розвтку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу / І. В. Розпутенко, С. О. Москаленко // Державне управління: теорія та практика. – 2012. – №2 – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_8.

77. Рубцов В. П. Індикатори та моніторинг у муніципальному управлінні: наук. – практ. посіб. [Текст] / В.П. Рубцов; Укр. муніцип. акад., Ін-т місц. демокр. – К. : Гнозис, 2002. – 148 с.
78. Самоврядування та самоорганізація територіальних громад : матеріали наук.-прак. конф. – Львів, 24-25 червня 1999 р. / [редкол.: Б. Ковальчук, Б. Вовк, П. Гураль та ін.]. – Львів : Добродійний громадський фонд ім. Князя Осмомисла, 1999. – 208 с.
79. Територіальна громада : знаннєвість, дієвість : [Текст] : [монографія] / О. Ю. Куц, В. М. Сінченко, В. В. Мамонова, С. В. Газарян / за заг. ред. Ю. О. Куца. – Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф»2011. – 271 с.
80. Територіальна громада: управління розвитком [Текст]: [монографія] / Ю. О. Куц, О. В. Решеvecь / за заг. ред. Ю. О. Куца – Х.: Вид-во «Константа», 2013. – 540 с.
81. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад : інноваційні підходи та інструменти : монографія / С. М. Серьогін, Ю. П. Шаров, Є. І. Бородін, Н. Т. Гончарук [та ін.]; за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. –Д.: ДРІДУ НАДУ, 2016. – 276 с.
82. Шемшученко Ю. С. Конституція і виборчий процес в Україні / Ю. С. Шемшученко // Віче. – 2015. – № 16. – С. 26-29.
83. Шумляєва І. Д. Становлення та розвиток інституту територіальної громади в Україні: організаційно–правовий аспект [Текст] : автореф. дис... канд. Наук з держ. упр.: 25.00.04 / Шумляєва Ірина Димирівна; НАДУ при Президентові України. Дніпровський регіональний ін-т держ. управління. – Д., 2010. – 20 с
84. Як українці оцінюють якість адміністративних послуг у 2015 році. Укрінформ.24.12.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric–presshall/1934765–yak–ukrajintsi–otsinyuyut–yakist–administrativnih–poslug–u–2015–rotsi–zala–2.html>

ДОДАТКИ